

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Katažynos Žurienės,
magistrantūros II kurso,
baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Bausmės vykdymo atidėjimas
Suspension of the Punishment Execution**

Vadovė: doc. dr. Andželika Vosyliūtė

Recenzentas: asist. dr. Paulius Veršekys

Vilnius

2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe nagrinėjami bausmės vykdymo atidėjimo teoriniai ir praktiniai aspektai, ypatingas dėmesys skiriamas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimui Lietuvoje ir Lenkijoje. Darbe siekiama išanalizuoti bausmės vykdymo atidėjimo sampratą, istorinę raidą bei kriterijus, taikomus daliniam ir visiškam laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimui abiejose valstybėse. Taip pat vertinamos teisinės priemonės, tokios kaip intensyvi priežiūra, baudžiamojo poveikio priemonės ir pareigos, bei šių priemonių nesilaikymo pasekmės. Tyrimas paremtas lyginamąja analize, teisės aktų bei teismų praktikos vertinimu. Šiame darbe buvo siekiama išryškinti bausmės vykdymo atidėjimo svarbą teisingumo sistemoje bei išanalizuoti bausmės vykdymo atidėjimo institutų, įtvirtintų Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose, skirtumus ir bendrumus.

Pagrindiniai žodžiai: laisvės atėmimo bausmė, bausmės vykdymo atidėjimas, intensyvi priežiūra, baudžiamojo poveikio priemonės, pareigos.

The master's thesis examines the theoretical and practical aspects of deferred sentencing, with a particular focus on the deferral of custodial sentences in Lithuania and Poland. The aim of the thesis is to analyse the concept of suspension of imprisonment, the historical development and the criteria for partial and full suspension of imprisonment in both countries. It also looks at legal measures such as intensive supervision, penal measures and obligations, and the consequences of non-compliance with these measures. The study is based on a comparative analysis and an assessment of legislation and case law. The aim of this work was to highlight the importance of suspensory measures in the justice system and to analyse the differences and commonalities between the institutions of suspensory measures in Lithuanian and Polish criminal law.

Keywords: imprisonment punishment, suspension of the Punishment Execution, intensive supervision, penal sanctions, duties

TURINYS

IŽANGA	2
1. BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMO SAMPRATA	6
1.1. Bausmės vykdymo atidėjimo sąvokos reikšmė ir ištakos.....	6
2. LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMAS LIETUVOJE IR LENKIJOJE	17
2.1. Laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo bendrieji aspektai.....	17
2.2. Dalinio laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo kriterijų analizė	21
2.3. Visiško laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo kriterijų analizė	24
3. LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMO METU TAIKOMOS TEISINĖS PRIEMONĖS IR JŲ NESILAIKYMO PASEKMĖS LIETUVOJE IR LENKIJOJE	35
3.1. Intensyvi priežiūra, baudžiamojo poveikio priemonės ir pareigos, taikomos atidėjus bausmės vykdymą	35
3.2. Baudžiamojo poveikio priemonių ir pareigų nevykdymo teisinės pasekmės	42
IŠVADOS	45
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	48
SANTRAUKA	54
SUMMARY	55

IŽANGA

Aktualumas. Laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas yra viena svarbiausių baudžiamosios teisės priemonių, leidžiančių teismams pasiekti tinkamą balansą tarp bausmės individualizavimo ir visuomenės interesų užtikrinimo. Lietuvos Respublikoje (toliau – **Lietuva**) šis institutas reglamentuojamas Baudžiamojo kodekso (toliau – **BK**) 75 straipsnyje. Šios nuostatos suteikia teismams galimybę lanksčiai spręsti dėl sankcijų už padarytus nusikaltimus taikymo. Vis dėlto praktikoje šios nuostatos kelia iššūkių dėl skirtingų interpretacijų, dviprasmiškų įstatymų formuluočių, o tai lemia skirtingus teismų sprendimus. Šios problemos daro įtaką ne tik nuteistųjų resocializacijai, bet ir visuomenės pasitikėjimui teisine sistema.

Šio tyrimo svarba atsiskleidžia ir atsižvelgiant į tai, kad bausmės vykdymo atidėjimo praktika vis dar yra plečiama ir tobulinama. Siekiant užtikrinti efektyvią ir skaidrią teisinę sistemą, būtina giliau išanalizuoti šio instituto veikimą ir galimas jo tobulinimo kryptis.

Šiame darbe Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtintas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas lyginamas su Lenkijos Respublikoje (toliau – **Lenkija**) įtvirtintu laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimu. Lenkija yra kaimyninė šalis, kurios socialinė, ekonominė ir teisinė aplinka turi tam tikrų panašumų su Lietuva. Minėtų šalių bendra istorinė patirtis bei tradicijos lemia tai, kad jų baudžiamosios teisės institutų palyginimas yra prasmingas ir pagrįstas. Nors abi šalys priklauso kontinentinei teisės sistemai, tačiau jų baudžiamosios politikos dažnai ir skiriasi, kas leidžia atlikti vertingą lyginamąją analizę ir įvertinti šio instituto taikymo praktikos veiksmingumą abiejose šalyse.

Šiame tyrime ne tik išsamiau gvildenamas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo institutas, bet ir siekiama įvertinti, ar Lenkijos patirtis gali būti naudinga Lietuvai tobulinant šio instituto teisinį reguliavimą ir taikymo praktiką.

Darbo tikslas. Išanalizuoti bausmės vykdymo atidėjimo sampratą, išnagrinėti Lietuvos ir Lenkijos baudžiamajame įstatyme įtvirtintą bausmės vykdymo atidėjimo institutą, taikomų įpareigojimų, baudžiamojo poveikio priemonių, intensyvios priežiūros skyrimo praktiką bei išanalizuoti teismų praktikoje išryškėjančią problematiką.

Darbo uždaviniai. Tikslui pasiekti keliama šie uždaviniai:

1. Atskleisti bausmės vykdymo atidėjimo instituto sampratą, jos reikšmę. Taip pat istorines ištakas ir jų įtaką dabartiniam bausmės vykdymo atidėjimo institutui Lietuvoje ir Lenkijoje;

2. Išanalizuoti bendruosius bausmės vykdymo atidėjimo aspektus, o taip pat Lietuvos ir Lenkijos visiško ir dalinio laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo reglamentavimą, atskleisti jų skirtumus ir jų taikymą teismų praktikoje;
3. Išnagrinėti intensyvios priežiūros, baudžiamojo poveikio priemonių, pareigų taikymo tvarką atidedant bausmės vykdymą Lietuvoje ir Lenkijoje bei įvertinti šių priemonių efektyvumą;
4. Išanalizuoti teisinės pasekmės nevykdant bausmės vykdymo atidėjimo metu taikomų įpareigojimų.

Tyrimo objektas. Dėl siauros apimties šio magistro darbo pagrindinis objektas yra laisvės atėmimo bausmės, paskirtos pilnamečiui asmeniui, bausmės vykdymo atidėjimas Lietuvoje ir Lenkijoje. Pabrėžtina, jog darbe neanalizuojamas areštas, kuris yra vienas iš bausmės vykdymo atidėjimo rūšių. Taip pat nebus analizuojamas BK 92 straipsnyje numatytas bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiams, nes šis institutas taikomas išimtinai nepilnamečiams ir dėl savo specifinio teisinio reguliavimo bei taikymo pobūdžio pareikalautų atskiros analizės.

Tyrimo metodai. Analitinis metodas naudojamas analizuojant teisės aktus, kurie reglamentuoja bausmės vykdymo atidėjimą, Lietuvoje ir Lenkijoje. Taip pat teismų praktiką bei teorinius šaltinius, siekiant atskleisti instituto esmę, taikymo ypatumus ir skirtumus tarp pasirinktų šalių. Šis metodas buvo pasirinktas dėl savo pobūdžio siekiant gauti nuoseklių, gilių bei objektyvių rezultatų. Lyginamoji analizė išryškina skirtingų baudžiamųjų sistemų privalumus. Pasitelkus lyginamąjį – teisinį metodą buvo palygintas Lietuvos ir Lenkijos bausmės vykdymo atidėjimo institutas, jo taikymas, praktika ir požiūris į jį. Šiuo metu buvo išplečiamas šaltinių sąrašą pasitelkiant Lietuvos ir Lenkijos literatūrą. Lyginant Lietuvos ir Lenkijos teisinę praktiką, galima išryškinti skirtumus, aptarti jų privalumus bei trūkumus, siekiant išsiaiškinti, kaip patobulinti šio instituto taikymą Lietuvoje, taip pat didesnio efektyvumo ir visuomenės pasitikėjimo. Darbe taip pat taikomas istorinės analizės metodas, kuris buvo panaudotas siekiant atskleisti bausmės vykdymo atidėjimo instituto evoliuciją nuo jo ištakų iki šiuolaikinės formos, atsižvelgiant į teisės, filosofijos ir socialinių pokyčių raidą. Šis metodas leido nustatyti, kaip Romėnų teisės, viduramžių ir Apšvietos epochos idėjos formavo šio instituto pagrindus, pabrėždamos proporcingumo, gailestingumo ir individualizavimo principus. Šis metodas taip pat leido suprasti, kaip socialiniai, kultūriniai ir ekonominiai veiksniai prisidėjo prie bausmės vykdymo atidėjimo instituto plėtros, pabrėžiant

jo svarbą kaip teisinės, istorinės ir socialinės evoliucijos rezultatą. Ir paskutinis, sisteminės analizės metodas buvo taikomas analizuojant bausmės vykdymo atidėjimą kaip teisės sistemos dalį, siekiant įvertinti jo struktūrą ir veikimo mechanizmus. Šis metodas leidžia nagrinėti bausmės vykdymo atidėjimo instituto elementus, jų tarpusavio ryšius ir sąveiką su kitomis teisinės sistemos dalimis, tokiomis kaip probacija ar baudžiamojo poveikio priemonės. Juo vertinta, kaip šis institutas prisideda prie baudžiamosios politikos tikslų, pavyzdžiui, resocializacijos, nusikalstamumo mažinimo ar recidyvo prevencijos, bei palyginti jo taikymą kaimyninėje šalyje.

Darbo originalumas. Šio darbo originalumą lemia keletas priežasčių. Pirma, Lietuvoje labai mažai tyrinėtas Lenkijos bausmės vykdymo atidėjimo institutas, ypač laisvės atėmimo bausmės, nors abi šalys priklauso kontinentinės teisės tradicijai ir turi tam tikrų bendrų baudžiamosios politikos elementų. Lenkijos teisės sistema, o ypač bausmės vykdymo atidėjimo institutas, Lietuvoje analizuotas fragmentiškai, o palyginamieji tyrimai beveik nevykdyti. Antra, pastaruoju metu Lietuvos teismų praktikoje pastebimas didesnis dėmesys bausmės vykdymo atidėjimo institutui ir jo taikymo problematikai. Naujai formuojama kasacinio teismo praktika, susijusi su BK 75 straipsnio nuostatų aiškinimu, leidžia detaliau analizuoti teismų sprendimus bei vertinti jų įtaką baudžiamosios teisės raidai. Tai atveria galimybę aktualizuoti klausimus dėl šio instituto lankstumo, proporcingumo ir teisingumo principų įgyvendinimo Lietuvos teisinėje sistemoje. Trečia, Lenkijos baudžiamosios teisės naujausi teisėkūros pokyčiai, susiję su bausmės vykdymo atidėjimo taikymo ribojimu, atskleidžia skirtingą požiūrį į šio instituto paskirtį. Antai po 2015 m. reformos šio instituto taikymo ribos tapo griežtesnės, pabrėžiama nusikaltimų prevencijos ir recidyvo kontrolės svarba. Pastebima, jog Lenkijoje pastaraisiais metais padidėjo kalinių skaičius, dažnai viršijantis Europos vidurkį, nors pati nusikalstamumo tendencija mažėjo. Lietuvoje daugiausia dėmesio skiriama nuteistojo resocializacijai ir individualiai bylos aplinkybių analizei. Remiantis Lietuvos probacijos tarnybos veiklos stebėsenos ir kontrolės skyriaus asmenų, esančių Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, statistinėje ataskaitoje 2023 m. 1940 asmenys, kuriems bausmės vykdymas atidėtas (BK 75 str.) 2023 m. (Lyginant su 2022 m. ataskaita asmenų, kuriems buvo atidėtas bausmės vykdymas yra 1985). Pažymėtina, kad iš jų 2024 m. sausio 1 d. darbo su asmenimis esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, statistinėje ataskaitoje 128 asmenys, kuriems per ataskaitinį laikotarpį pradėti ikiteisminiai tyrimai už nusikalstamas veikas, padarytas priežiūros vykdymo metu. (Kai tuo tarpu 2023 m.

asmenų skaičius siekė 161). Iš esmės paėmus tik vienerių metų terminą asmenų, kuriems bausmės vykdymas atidėtas 2022 m. ir 2023 m., skirtumas nedidelis.

Šie statistiniai duomenys ir jų detalesnė analizė dar labiau išryškina šio darbo originalumą, o atlikus tyrimą bus galima daryti išvadą, kuri iš šalių yra autoritetinga ir kurios pavyzdžiu galima sekti. T. y. visgi Lenkijos patirtis gali pasiūlyti sprendimų Lietuvai, ar Lietuvos praktika ir lankstesnis modelis galėtų tapti naudingu pavyzdžiu tobulinant šį institutą kaimyninėje šalyje. Toks metodinis požiūris leis ne tik įvertinti abiejų šalių baudžiamosios politikos stiprybes ir trūkumus, bet ir prisidės prie diskusijos apie bausmės vykdymo atidėjimo instituto vietą šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje.

Panaudoti šaltiniai. Šiame darbe panaudoti šaltiniai atitinkantys darbo struktūrą ir darbo uždavinius. Pagrindinės rūšys: Lietuvos ir užsienio valstybių teisės norminiai aktai; 2) Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbai teisės srityje; 3) naujausių ir senesnių metų teismų praktikos doktrina.

Siekiant atskleisti šio magistro darbo temą, panaudoti aktualiausi šaltiniai: Abramavičiaus A., Fedosiuk O., ir kt. „Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies komentaras.“, Švedo G., Abramavičiaus A., Prapiesčio J. ir kt. vadovėlis „Baudžiamoji teisė bendroji dalis.“, Švedo G. vadovėlis „Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis.“. Piesliako V. vadovėlis „Lietuvos baudžiamoji teisė, antroji dalis.“, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika (toliau – LAT), J. Skarbek, Gruszecka D. ir kt vadovėlis „Kodeks karny. Część ogólna“, K. Krajewski vadovėlis „Punishment and Penal System Reforms“, taip pat Lenkijos teismų praktika.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įžanga, trys dalys, išvados, panaudotų šaltinių sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmoje dalyje analizuojama bausmės vykdymo atidėjimo sąvoka. Aptariama, kaip ši priemonė buvo taikoma ir plėtojama istoriškai, atskleidžiant jos evoliuciją teisės sistemoje. Antrasis skyrius yra skirtas praktinei analizei, nagrinėjant laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą dviejose valstybėse. Trečiajame skyriuje analizuojamos praktinės priemonės, taikomos atidedant bausmės vykdymą, ir galimos pasekmės, jei jų nesilaikoma.

1. BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMO SAMPRATA

1.1. Bausmės vykdymo atidėjimo sąvokos reikšmė ir ištakos

Bausmės vykdymo atidėjimas – tai viena iš bausmės individualizavimo priemonių, kuri leidžia atidėti paskirtos bausmės vykdymą tam tikram laikotarpiui, siekiant skatinti nusikaltusio asmens resocializaciją ir integraciją į visuomenę. Bausmės vykdymo atidėjimas nėra tiesioginė bausmės panaikinimo priemonė – tai laikotarpis, kurio metu asmuo yra stebimas ir įpareigojamas laikytis tam tikrų elgesio apribojimų ar auklėjamojo poveikio priemonių.

Baudžiamoji politika Lietuvoje yra pakankamai griežta. Nors Lietuvos BK per pastarąjį dešimtmetį keitėsi daug kartų, bausmės vykdymo atidėjimo institutas Lietuvoje yra labai visapusiškas ir nuolat keičiamas tam, kad būtų labiau išplėsta bausmės vykdymo atidėjimo taikymo galimybė. Bausmės vykdymo atidėjimo institutas yra bausmės realizavimo forma, kuri taikoma esant įstatyme įtvirtintoms bausmės vykdymo atidėjimo sąlygoms. Teismui atlikus konkrečios bylos individualią analizę, nusikalstamos veikos aplinkybių ir nuteistojo asmenybės teisinį vertinimą, esant svariam pagrindui manyti, kad asmuo nekelia didžiulės grėsmės visuomenei, bausmės vykdymas gali būti atidėtas ir taip bausmės tikslai bus pasiekti be realaus laisvės atėmimo.

Yra manoma, jog bausmės vykdymo atidėjimas yra bausmės rūšis, tačiau tokia nuomonė klaidinga. „Bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui“ (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnis, 2024). Tai reiškia, kad teismui priėmus nuosprendį asmenį nuteisti, padarius tam tikrą nusikalstamą veiką yra skiriama bausmė. Skyrus bausmę teismas gali atidėti bausmės vykdymą, jei yra pagrindų manyti, kad tikslai bus pasiekti be realaus laisvės atlikimo. Bausmė, kurią galima atidėti. Nevykdoma tol, kol ji nėra paskirta. Todėl negalime bausmės vykdymo atidėjimo tapatinti su bausmės rūšimi.

Remiantis 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalga, bausmės vykdymo atidėjimas – tai tokia baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, kai pilnamečiui, nuteistajam bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu paskiriama baudžiamojo poveikio priemonė ir vienas ar keli baudžiamajame įstatyme numatyti įpareigojimai, o nepilnamečiui – viena ar kelios auklėjamojo poveikio priemonės, kai kontroliuojamas šių nuteistųjų elgesys bei jie įspėjami, kad bausmės vykdymo atidėjimas jiems

gali būti pratęstas ar net panaikintas ir jie privalės vykdyti pagal nuosprendį paskirtą laisvės atėmimo bausmę, jei minėtu laikotarpiu savo elgesiu neįrodys, kad sugeba laikytis įstatymų nustatytų reikalavimų (Teismų praktikos apžvalga, 2008). Darytina išvada, kad bausmės vykdymo atidėjimas savo turiniu glaustai susietas su bausme ir baudžiamąja atsakomybe. Teismui atidėjus bausmės vykdymą faktiškai įgyvendinama baudžiamoji atsakomybė leidžianti asmeniui pasikeisti, nes asmuo suvaržomas švelnesniais nei bausmė įpareigojimais. Kitaip tariant bausmės vykdymo atidėjimas yra teisinė priemonė, kuria teismas nusprendžia atidėti bausmės vykdymą tam tikram laikotarpiui. Ši sąvoka gali būti suprantama įvairiomis prasmėmis, atsižvelgiant į kontekstą ir tikslus.

Teisiniu požiūriu bausmės vykdymo atidėjimas yra procesas, kai teismas pripažįsta asmenį kaltu, tačiau nusprendžia atidėti realios bausmės, pavyzdžiui, laisvės atėmimo vykdymą. Tokiais atvejais asmeniui skiriamas „bandomasis laikotarpis“, per kurį jis turi laikytis nustatytų sąlygų, t. y. nenusikalsti, atlikti visuomenės naudai skirtus darbus ir pan. Jei asmuo per šį laikotarpį nepadarо naujų nusikalstamų veikų ir laikosi nustatytų sąlygų, bausmė laikoma atlikta. Jei bausmės vykdymo atidėjimo sąlygų nesilaikoma, bausmės vykdymo atidėjimas gali būti panaikintas. Teisinė bausmės vykdymo atidėjimo samprata yra susijusi su teisinės sistemos evoliucija, teisės filosofija ir baudžiamosios teisės teorijomis, kurios per laiką keitėsi nuo griežto bausmių taikymo link labiau individualizuoto ir žmogiškesnio požiūrio į nusikaltusius asmenis. Teisinės bausmės vykdymo atidėjimo sampratos šaltiniai apima įvairius teisės istorijos, filosofijos, socialinių pokyčių ir teisinių reformų etapus, kurie bus nagrinėjame kitame poskyryje.

Vienas iš teisinės bausmės vykdymo atidėjimo sampratos šaltinių yra Romėnų teisė ir ankstyvieji teisiniai kodeksai. Romėnų teisėje, kuri yra pagrindinis šiuolaikinės teisės pagrindas, jau buvo pripažinta bausmių proporcingumo idėja. Nors nebuvo tiesioginės „bausmės vykdymo atidėjimo“ praktikos, Romos teisininkai analizavo ir taikė sąžiningą ir teisingą nusikaltimų nagrinėjimą ir kėlė klausimą dėl proporcingų bausmių už jų padarymą. Mintis apie „nuolaidų“ taikymą ar bausmės švelninimą atsirado tada, kai teisininkai suprato, jog kartais nuteistieji rodo atgailą ar atsiranda kitų aplinkybių, dėl kurių buvimo aiškiai kilo poreikis individualizuoti bausmes (Amielańczyk, 2012, p. 12). Tačiau jau yra žinoma, jog bėgant laikui, ypač Europos šalyse, teisininkai pradėjo atsižvelgti į nuteistojo socialinę padėtį, motyvus bei nusikaltimo aplinkybes, ir tai tapo pagrindu idėjai, kad nuteistieji ne visada turi būti baudžiami griežtai ir paskirtą bausmę vykdyti nedelsiant.

Kitas teisinės bausmės vykdymo atidėjimo sampratos šaltinis yra viduramžių ir Renesanso raida. Viduramžiais teisinė sistema buvo glaudžiai susijusi su bažnytine teise ir religine doktrina, kuri skatino atgailą ir nuodėmių atleidimą. Krikščioniškoji etika, įskaitant gailestingumą ir atleidimą, turėjo didelę įtaką bausmių švelninimo praktikai. Teismai kartais atidėdavo bausmių vykdymą, suteikdami nuteistajam galimybę išpirkti savo kaltę, atlikus tam tikrą atgailą ar nuveikus gerų darbų (Brundage, 1995, p. 90). Ši tradicija vėliau paveikė modernią teisinę praktiką, kai buvo pripažįstama, kad bausmė gali būti atidėta, jei nuteistasis parodo norą pasikeisti ir nebekartoti savo nusikalstamo elgesio.

Švietimo epocha ir teisinis humanizmas turi taip pat didelį indelį formuojant bausmės vykdymo atidėjimo sampratą teisiniu požiūriu. XVIII a. Švietimo epochos filosofas Cesare Beccaria labai prisidėjo prie modernios baudžiamosios teisės reformos. Cesare Beccaria išgarsėjo savo darbu, kuriame kritikavo žiaurias ir neproporcingas bausmes bei teigė, kad bausmės tikslas turėtų būti ne kerštas, o nusikaltimų prevencija ir visuomenės apsauga. Jis pabrėžė, kad bausmė turi būti proporcinga nusikaltimui, o teisingumo sistemos tikslas turėtų būti nuteistojo pataisymas, perauklėjimas (Beccaria, 1764, p. 128). Ši filosofinė nuostata padėjo pamatus idėjai, kad bausmės vykdymo atidėjimas gali būti teisėtas ir teisingas būdas suteikti nuteistajam antrą galimybę pasitaisyti, neįkalinant jo čia ir dabar.

Bėgant laikui, t. y. jau XIX a., klasikinėje baudžiamosios teisės teorijoje taip pat pabrėžiamas proporcingumo principas, tačiau taip pat didelis dėmesys skiriamas nuteistojo asmenybei, motyvams ir nusikaltimo aplinkybėms. Teisėjams buvo suteikta didesnė diskrecija skiriant bausmę, o tai padėjo plėtoti praktiką, kai bausmės vykdymas galėjo būti atidėtas atsižvelgiant į individualią nuteistojo padėtį. Bausmės vykdymo atidėjimas tapo teisėta priemone, kuria teisėjai galėjo naudotis, kai nusprendavo, kad nuteistasis nusipelnė švelnesnės bausmės arba turi galimybę pasitaisyti be įkalinimo. Jau klasikinėje baudžiamosios teisės teorijoje buvo nagrinėjama, kaip žmonių elgesys ir idėjos plinta per imitaciją. Buvo teigiama, kad nusikalstamumas dažnai kyla dėl socialinės aplinkos, kurioje nuteistasis kopijuoja tam tikrus elgesio modelius. Ši idėja svarbi alternatyvių bausmių, tokių kaip bausmės vykdymo atidėjimas, pagrindimui, nes ji leidžia manyti, kad žmogaus elgesys gali būti pakeistas, jei bus pašalinta netinkama socialinė įtaka (Tarde, 1890, p. 101).

Šiek tiek vėliau, o būtent XIX ir XX amžiuje kai kurios šalys, ypač Anglija ir JAV, pradėjo oficialiai kurti probacijos sistemą, kuri tapo tiesioginiu bausmės vykdymo atidėjimo pirmtaku. Probacija buvo sistema, leidžianti nuteistiesiems išvengti įkalinimo, jei jie laikėsi

tam tikrų elgesio sąlygų, pavyzdžiui, dalyvavo resocializacijos programose arba nenusikalto dar kartą per tam tikrą laikotarpį (Stinchcombe, 1914, p. 45). Pirmieji probacijos įstatymai atsirado XIX a. pabaigoje ir greitai tapo populiariūs visame pasaulyje. Tuometiniai teisininkai suprato, kad ne visiems nuteistiesiems būtinas įkalinimas ir kad tam tikromis sąlygomis nuteistieji gali būti stebimi ir perauklėjami neizoliuojant jų nuo visuomenės. Tai suteikė pagrindą bausmės vykdymo atidėjimui kaip teisėtai ir teisingai praktikai.

XX a. prasidėjo baudžiamosios teisės reformos ir teisinė humanizacija. Šio amžiaus viduryje ir pabaigoje daugelyje šalių vyko baudžiamosios teisės reformos, kurios pabrėžė žmogaus teises, individualių aplinkybių vertinimą ir resocializaciją. Teisinė sistema ėmė vertinti bausmių humanizavimą ir ieškojo alternatyvų griežtam įkalinimui (Abadinsky, 1951, p. 24). Tai lėmė platesnį bausmės vykdymo atidėjimo ir alternatyvių bausmių laisvės atėmimui taikymą. Teismai tapo labiau orientuoti į nuteistųjų resocializaciją ir nusikaltimų prevenciją, o ne tik į regresyvias priemones. Bausmės vykdymo atidėjimas tuo metu tapo labiau institucionalizuota teisinės sistemos dalimi daugelyje teisinių sistemų.

Šiuolaikinėje teisės teorijoje teigiama, kad teisingumas turi būti lankstus ir prisitaikyti prie konkrečių atvejų. Teisėjams suteikiama diskrecija, sprendžiant, kada ir kaip taikyti bausmes, atsižvelgiant į nuteistojo amžių, sveikatą, nusikaltimo ir kitas svarbias aplinkybes. Šis požiūris leidžia teisėjams atidėti bausmės vykdymą, jei yra pagrindo manyti, kad nuteistasis gali resocializuojasi be įkalinimo. Tokios praktikos tikslas yra užtikrinti, kad teisinė sistema būtų efektyvi ir sąžininga, taip išvengiant neproporcingų bausmių.

Teisinė bausmės vykdymo atidėjimo samprata kilo iš ilgalaikės teisės teorijos ir praktikos evoliucijos, apimančios proporcingumo principus, individualizavimo poreikį, žmogaus teisių akcentavimą ir baudžiamosios teisės humanizaciją. Šiuolaikinė teisės sistema pabrėžia, kad bausmės tikslas yra ne tik bausti, bet ir pataisyti nusikaltimą padariusį asmenį, o bausmės vykdymo atidėjimas tapo veiksminga priemone, leidžiančia teismams lanksčiai taikyti bausmes ir siekti socialinio teisingumo bei nusikalstamumo mažinimo.

Psichologiniu požiūriu bausmės vykdymo atidėjimas gali veikti kaip motyvacinė priemonė, padedanti asmeniui suprasti savo veiksmų pasekmes ir suteikiant galimybę pasitaisyti. Ši priemonė skatina asmenis integruotis į visuomenę ir išvengti recidyvo.

Tačiau kai kurie teisės mokslininkai kritikuoja bausmės vykdymo atidėjimą ir nurodo, kad tokia priemonė gali būti suvokiama kaip nepakankamai griežta bausmė, ir dėl to gali atrodyti, kad teisinės pasekmės yra nepakankamos ar neproporcingos padarytam pažeidimui.

Psichologinė bausmės vykdymo atidėjimo samprata kyla iš plataus žmogaus elgesio teorijų ir baudžiamosios teisės humanizacijos principų (Drakšas, 2020, p. 463). Ji grindžiama supratimu, kad žmonės nėra statiški, jų elgesys gali keistis, o bausmės tikslas turėtų būti ne tik nubausti, bet ir skatinti asmenį keistis bei integruotis į visuomenę. Ši samprata glaudžiai susijusi su keliomis psichologinėmis ir kriminologinėmis idėjomis.

Resocializacijos idėja yra svarbi tiek psichologijoje, tiek teisėje. Teigiama, kad nusikalstamą veiką padarę asmenys gali pasikeisti, jei bus suteikta tinkama pagalba ir parama. Yra pagrindas manyti, kad asmenys, ypač pirmą kartą nusikaltę, turi potencialą resocializuotis, o ne būti nubausti bausme, kuri tik sustiprina jų kriminalinius polinkius. Bausmės atidėjimas, kartu su resocializacijos priemonėmis, gali padėti žmogui grįžti į visuomenę ir išvengti recidyvo.

Elgesio psichologijoje bausmės samprata grindžiama „stimulo ir atsako“ teorija, kuri pabrėžia, kad žmonių elgesys gali būti koreguojamas per paskatinimus ir pasekmes. Bausmės vykdymo atidėjimas gali veikti kaip paskatinimas, motyvuojantis asmenį laikytis įstatymų ir taisyklių, kad būtų išvengta realios bausmės (Skinner, 1938, p. 98). Tai remiasi idėja, kad žmogus gali išmokti tinkamo elgesio, jei jis mato aiškią naudą (laisvės išsaugojimą).

Kognityvinės elgesio terapijos (KET) metu daug dėmesio skiriama tam, kaip asmuo galvoja apie savo elgesį, ir kaip šie mąstymo modeliai veikia jo veiksmus. Bausmės vykdymo atidėjimo kontekste KET principai padeda suprasti, kad žmonės gali mokytis keisti savo neigiamus įsitikinimus ir elgesio modelius, jei jiems suteikiama galimybė tai padaryti struktūrizuotai ir taikant priežiūros (kontrolės) priemones.

Skinneris teigė, kad bausmės gali turėti trumpalaikį efektą, tačiau ilgai pozityvios paskatos yra efektyvesnės formuojant ilgalaikį elgesio pokytį. Taigi, bausmės vykdymo (atidėjimas kartu su pozityvia intervencija (pvz., resocializacijos ar probacijos programomis) gali būti daug veiksmingesnis nei reali su laisvės atėmimu susijusi bausmė ((Skinner, 1938, p. 103).

Socialinio mokymosi teorijos pradininkas Albert Bandura teigia, kad žmonės mokosi stebėdami kitus ir per sąveiką su aplinka. Ši teorija pabrėžia, kad žmogus gali keistis per mokymąsi, sąveiką su bendruomene ir aplinkiniais. Bausmės vykdymo atidėjimas gali būti laikomas „galimybe“ mokytis teisingo elgesio, jei asmuo yra tinkamai prižiūrimas ir gauna paramą (Bandura, 1977, p. 31). Tai leidžia jam įgyti naujų, teigiamų elgesio įgūdžių, o ne būti kriminalinėje aplinkoje, kur nusikalstami įpročiai gali stiprėti. Pabrėžtina, jog nuo XX-ojo

amžiaus vidurio daugelyje šalių pastebimas baudžiamosios teisės humanizacijos judėjimas, kurio tikslas – mažinti griežtų bausmių taikymą, ypač pirmą kartą nusikaltusiems arba tiems, kurie padarė nesunkius nusikaltimus. Humanizacijos principas grindžiamas tuo, kad visuomenė turėtų ne tik bausti, bet ir suteikti galimybes žmonėms keistis, taisyti ir integruotis į visuomenę. Psichologinė bausmės vykdymo atidėjimo samprata tiesiogiai kyla iš šios tendencijos.

Bausmės vykdymo atidėjimas *socialiniu požiūriu* padeda nusikaltusiems asmenims greičiau grįžti į visuomenę ir pradėti naują gyvenimo etapą. Tokiu būdu mažinamas ir teisinės sistemos bei kalėjimų apkrovimas, suteikiant žmonėms galimybę pasitaisyti ir integruotis be ilgalaikių pasekmių. Socialinė bausmės vykdymo atidėjimo samprata kyla iš platesnių socialinių, kriminologinių ir teisinių idėjų, kurios siekia sukurti humaniškesnę baudžiamąją teisinę sistemą, orientuotą į resocializaciją ir socialinę reintegraciją, o ne vien į griežtą bausmę. Ši samprata formavosi per ilgą laiką ir buvo paveikta įvairių teorijų bei socialinių pokyčių. Štai keletas svarbiausių jos šaltinių.

Apšvietos epochos socialinės reformos idėjos pradėjo plisti Apšvietos epochoje (XVII-XVIII a.), kai filosofai, tokie kaip John Locke ir Jean-Jacques Rousseau, pradėjo kelti klausimus apie žmogiškąjį orumą, laisvę ir socialinį teisingumą. Jean-Jacques Rousseau idėjos padėjo pamatus šiuolaikinei socialinės teisingumo ir baudžiamosios teisės sampratai, kur bausmė turėtų būti ne tik griežta, bet ir siekti resocializuoti asmenį bei skatinti jo integraciją į visuomenę. Jean-Jacques Rousseau teigė, kad izoliuotas bausmių vykdymas, ypač laisvės atėmimas, ne visuomet yra efektyvus sprendimas, nes jis gali atskirti nusikaltusius asmenis nuo visuomenės ir padaryti jų grįžimą į ją dar sunkesnę (Rousseau, 1762, p. 121). XX amžiuje tapo vis aiškiau, kad griežtos bausmės, ypač ilgi įkalinimo laikotarpiai, dažnai padidina recidyvo (pakartotinių nusikaltimų) riziką, nes asmuo praranda ryšį su visuomene, šeima ir darbu. Bausmės vykdymo atidėjimas suteikia galimybę asmeniui likti visuomenėje ir parodyti, kad jis gali pasikeisti ir gyventi pagal įstatymus, taip mažinant jo atskirtį ir stigmatizaciją.

XX amžiuje kriminologijos mokslo raida taip pat prisidėjo prie socialinės bausmės vykdymo atidėjimo sampratos plėtojimo. Kriminologai, tokie kaip Edwin Sutherland, Robert Merton ir Howard Becker, pradėjo nagrinėti, kaip socialinės struktūros, stigmatizacija ir nusikaltimų kontrolė daro įtaką nusikalstamumui. Jie pabrėžė, kad nusikaltimai dažnai yra socialinių ir ekonominių problemų pasekmė, ir kad griežtos bausmės ne visuomet yra veiksmingos sprendžiant šias problemas. Tai paskatino daugiau dėmesio skirti socialinėms

intervencijoms, resocializacijai ir integracijai į visuomenę, kaip būdams sumažinti recidyvą ir padėti nusikaltusiems asmenims tapti produktyviais visuomenės nariais.

XX a. viduryje ir pabaigoje buvo vykdomi įvairūs socialinio teisingumo judėjimai, ypač žmogaus teisių ir socialinės lygybės srityse. Pradėti kelti klausimai apie baudžiamosios sistemos trūkumus, ypač dėl mažumų ir socialiai pažeidžiamų grupių stigmatizacijos bei diskriminacijos. Pabrėžiama, kad daugelis nuteistųjų yra socialiai atskirti, gyvena skurde ar susiduria su kitomis socialinėmis problemomis, kurios skatina nusikalstamumą. Tokie judėjimai skatino platesnį diskursą apie tai, kaip teisinė sistema gali ne tik bausti, bet ir prisidėti prie socialinės pagalbos, resocializacijos bei integracijos programų, kurios mažintų socialinę atskirtį ir skatintų teisingesnę bei humaniškesnę požiūrį į nusikaltusius asmenis.

Daugelyje šalių nuo XX amžiaus pabaigos pradėtos vykdyti teisinės reformos, skirtos humaniškesnei ir efektyvesnei baudžiamajai sistemai sukurti. Šiomis reformomis buvo siekiama sumažinti įkalinimo bausmių taikymą, ypač mažareikšmių ar nesunkių nusikaltimų atvejais, ir skatinama naudoti alternatyvias priemones, nesusijusias su realiu laisvės atėmimu. Realios laisvės atėmimo bausmės skyrimo mažinimą skatina ir didžiausios bei labiausiai pasaulyje žinomos tarptautinės Jungtinių tautų organizacijos patvirtintos Minimalios standartinės taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu, kurios nustato, kad valstybės narės savo teisinėse sistemose privalo plėtoti su laisvės atėmimu nesusijusias priemones siekdamas mažinti įkalinimo taikymą (The Tokyo Rules, 1990).

Kriminologiniu požiūriu bausmės vykdymo atidėjimas laikomas priemone, padedančia mažinti nusikaltimų recidyvą, ypač tais atvejais, kai asmuo pirmą kartą nusikalto arba nusikaltimas nėra labai sunkus. Tokia priemonė leidžia išvengti to, kad asmuo būtų izoliuotas aplinkoje, kuri dažnai padidina recidyvo tikimybę. Kriminologinė bausmės vykdymo atidėjimo samprata yra kilusi iš teorinių ir empirinių kriminologijos mokslo tyrinėjimų, kuriuose analizuojamos nusikalstamo elgesio priežastys ir būdai, kaip veiksmingai reaguoti į nusikaltimus. Ji susijusi su įvairiomis kriminologinėmis teorijomis, kurios akcentuoja ne tik bausmę, bet ir resocializaciją, socialinę integraciją bei nusikalstamo elgesio prevenciją. Tokia samprata formavosi remiantis toliau dėstomais pagrindiniais kriminologijos raidos etapais.

Klasikinės kriminologijos ištakos, siejamos su XVIII a. Apšvietos epochos mąstytojais. Jie teigė, kad bausmės turi būti proporcingos nusikaltimui ir naudoti tik tada, kai jos veiksmingos visuomenės apsaugai bei nusikaltimų prevencijai. Cesare Beccaria, remdamasis utilitarine teorija, manė, kad teisingumo sistema turi maksimaliai padidinti naudą visuomenei,

o bausmės tikslas yra užtikrinti saugumą ir prevenciją, o ne vien „kerštą“ (Beccaria, 1764, p. 76). Šie klasikiniai principai padėjo pamatus supratimui, kad griežtos bausmės ne visada yra efektyviausios ir atsirado teorinė erdvė alternatyvoms, tokioms kaip bausmės vykdymo atidėjimas.

XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje pozityvistinę kriminologiją nagrinėjo Cesare Lombroso ir Enrico Ferri. Jie iškėlė idėją, kad nusikaltimai turi biologines, psichologines ir socialines priežastis. Pozityvistai siekė suprasti nusikalstamo elgesio priežastis ir skatino baudžiamosios teisės sistemoje daugiau dėmesio skirti nuteistųjų resocializacijai ir žmogaus elgesio korekcijai, o ne vien jų nubaudimui. Pavyzdžiui, Enrico Ferri argumentavo, kad nusikaltimai dažnai kyla iš susidariusių socialinių aplinkybių, tokių kaip skurdas, nedarbas, prastas išsilavinimas, todėl svarbu ne tik bausti, bet ir siekti šių aplinkybių pašalinimo bei socialinės integracijos (Ferri, 1884, p. 50).

Jau XX a. kriminologai nagrinėjo socialinio mokymosi teoriją, o Edwin Sutherland taip vadinamą diferencijuotos asociacijos teoriją. Buvo pabrėžiama, kad nusikalstamas elgesys yra išmokstamas socialinių sąveikų metu. Nuteistieji dažnai veikia tam tikroje socialinėje aplinkoje, kuri skatina kriminalinius įpročius. Todėl iš to buvo darytina išvada, jog bausmės, kurios izoliuoja asmenis nuo teigiamų socialinių ryšių, gali tik sustiprinti nusikalstamumą (Sutherland, 1939, p. 201). Edwin Sutherland idėjos paskatino kriminologus ieškoti alternatyvų įkalinimui, tokių kaip bausmės vykdymo atidėjimas, kuris leidžia nuteistiesiems likti bendruomenėje ir gauti resocializacijos bei paramos programas, užuot izoliavus juos įkalinimo įstaigose.

Etikečių teorija, plačiai pradėta nagrinėti XX a. šeštajame ir septintajame dešimtmetyje, kuri teigia, kad nusikaltę asmenys dažnai yra stigmatizuojami ir jiems priskiriamos etiketės, kurios ilgainiui tampa jų tapatybės dalimi, skatinant tolesnį nusikalstamumą. Becker argumentavo, kad bausmės ir įkalinimas dažnai sustiprina šią stigmatizaciją, ir todėl resocializacijos bei bausmės vykdymo atidėjimo priemonės gali padėti pašalinti šią „nusikaltėlio“ etiketę, leidžiant asmeniui išvengti tolesnio kriminalinio gyvenimo (Becker, 1963, p. 69). Ši teorija skatino svarstyti alternatyvias bausmes, kurios išvengtų stigmatizacijos ir skatintų socialinę integraciją.

John Braithwaite savo teorijoje apie „reintegratyvią gėdą“ (angl. – reintegrative shaming) argumentavo, kad vietoj stigmatizavimo nusikalstamą veiką įvykdę asmenys turėtų būti skatinami jausti gėdą už savo padarytus veiksmus, tačiau visuomenė turi suteikti jiems

galimybę grįžti į bendruomenę per resocializaciją ir paramą. Bausmės vykdymo atidėjimas tampa viena iš priemonių, leidžiančių šią idėją praktiškai įgyvendinti (Braithwaite, 1989, p. 21).

Atkuriamojo teisingumo idėjos tapo svarbios ir aktualios XX a. pabaigoje, ypač remiantis John Braithwaite ir kitų mokslininkų tyrimais. Ši teorija pabrėžia, kad nusikaltimų užkardymas turėtų būti sprendžiamas per socialinę reintegraciją, dialogą tarp aukų, nuteistųjų ir bendruomenės. Mokslininkai supranta, jog bausmės vykdymo atidėjimas suteikia galimybę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, bet kartu leidžia jam išvengti ilgalaikių įkalinimo pasekmių, kurios dažnai trukdo socialinei reintegracijai. Atkuriamasis teisingumas siekia ne tik bausti, bet ir atkurti bendruomenės santykius bei padėti nuteistajam tapti naudingu visuomenės nariu, todėl ši koncepcija glaudžiai susijusi su bausmės vykdymo atidėjimu.

Iš *ekonominės perspektyvos* bausmės vykdymo atidėjimas gali būti laikomas sąnaudų mažinimo priemone. Laikinas bausmės atidėjimas ar alternatyvios priemonės, tokios kaip probacija ar visuomenės naudai atliekami darbai, sumažina valstybės išlaidas, susijusias su kalėjimų priežiūra ir valdymu, nes sumažėja kalinių skaičius.

Taip pat paminėtina, jog bausmės vykdymo atidėjimas turi daugialypę reikšmę: tai ne tik teisės, bet ir psichologijos, socialinės integracijos, kriminologijos bei ekonomikos klausimas. Ekonominė bausmės vykdymo atidėjimo samprata yra susijusi su ekonominės analizės metodais, taikomais teisės ir baudžiamosios teisinės sistemos srityse. Ši samprata kilo iš ekonomikos mokslo idėjų, ypač elgsenos ekonomikos ir teisės ekonominės analizės, kuriose vertinamas bausmės ir jos alternatyvų ekonominis efektyvumas, kaštų ir naudos santykis, bei socialinių išteklių paskirstymas. Pagrindiniai šaltiniai, formavę ekonominį požiūrį į bausmės vykdymo atidėjimą, apima žemiau dėstomus aspektus.

Vienas iš pagrindinių ekonomikos teorijų pradininkų nusikaltimų ir bausmių srityje buvo Gary Becker. Jis pakeitė požiūrį į nusikaltimus. Šioje teorijoje bausmės vykdymo atidėjimas gali būti suprantamas kaip priemonė, kuri suteikia nusikaltusiems asmenims galimybę rinktis tarp recidyvo ir teigiamo elgesio, sumažinant galimas išlaidas visuomenei. Gary Becker teorija rodo, kad mažinant įkalinimo bausmes ir taikant alternatyvias sankcijas, galima sukurti sistemas, kurios atgraso nuo nusikalstamo elgesio be didelių finansinių ir socialinių nuostolių (Becker, 1968, p. 110).

Ekonominės sampratos šaltinis yra dideli įkalinimo kaštai ir jų analizė. Įkalinimas yra viena brangiausiai kainuojančių valstybei sankcijų, reikalaujanti didelių lėšų, todėl bausmės vykdymo atidėjimo institutas plečiamas visame pasaulyje, ne išimtis Lietuva ir Lenkija.

Reikėtų pabrėžti, jog kaip ir buvo minėta, XIX ir XX a. kriminologijos mokslas, ypač socialinio mokymosi ir etikečių teorijos, skatino alternatyvių priemonių, tokių kaip bausmės vykdymo atidėjimas, taikymą. Lietuvoje ir Lenkijoje šios idėjos prigijo kaip būdas suteikti pirmą kartą nusikaltusiems asmenims galimybę keistis be izoliacijos nuo visuomenės, taip mažinant recidyvo riziką ir skatinant socialinę reintegraciją.

XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje tiek Lietuva, tiek Lenkija reformavo savo baudžiamąsias sistemas, įtraukdamos humaniškesnius bausmių taikymo metodus. Jungtinių Tautų patvirtintos taisyklės („Tokijo taisyklės“) taip pat turėjo įtakos, skatindamos mažinti įkalinimo bausmes ir plėtoti alternatyvas. Dabartinis bausmės vykdymo atidėjimo supratimas Lietuvoje ir Lenkijoje remiasi šių reformų principais.

Nors Lietuvoje ir Lenkijoje įtvirtintas institutas yra panašus, tačiau istorinė ir kultūrinė jų raida daro įtaką specifinei taikymo praktikai. Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, šis institutas evoliucionavo nuo griežtų bausmių link humaniškesnio požiūrio, tačiau teisės doktrinų įtaka ir teismų praktika gali skirtis dėl nacionalinių baudžiamosios politikos prioritetų.

Ekonomistai teigia, kad bausmės vykdymo atidėjimas, yra pigesnis ir gali būti efektyvesnis nei tradicinės laisvės atėmimo bausmės. Bausmės vykdymo atidėjimas leidžia išvengti kalėjimų perpildymo ir sumažina su tuo susijusius išlaidas, o nuteistieji gali likti darbinėje veikloje, taip prisidedant prie ekonominės veiklos. Tai naudinga tiek valstybės finansams, tiek ir asmenims, kurie nesusiduria su ilgalaikėmis įkalinimo pasekmėmis, tokiais kaip nedarbas, socialinė stigmatizacija ar recidyvo rizika.

Taigi bausmės vykdymo atidėjimas yra viena reikšmingiausių baudžiamosios teisės priemonių, leidžianti suderinti teisingumo, humanizmo ir resocializacijos principus. Šio instituto samprata ir praktinis taikymas per ilgą istorinę raidą atspindi teisės sistemos evoliuciją nuo griežtų bausmių taikymo individualizuoto ir proporcingo požiūrio į nuteistąjį atsakomybės link. Lietuvos teisinėje sistemoje šis institutas tampa svarbia alternatyva, leidžianti pasiekti baudžiamosios teisės tikslus bei išvengti griežtų neigiamo poveikio sankcijų.

Apibendrinant, bausmės vykdymo atidėjimo institutas Lietuvoje ir Lenkijoje yra modernios baudžiamosios teisės dalis, kurios istorija atspindi ilgalaikę teisės humanizacijos, socialinės atsakomybės ir individualizavimo principų vystymąsi. Šių šalių dabartinis požiūris

į šį institutą yra neatsiejamas nuo teisės, kriminologijos ir psichologijos mokslo įtakos bei teisinės praktikos evoliucijos.

2. LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMAS LIETUVOJE IR LENKIJOJE

2.1. Laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo bendrieji aspektai

Laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas yra reikšminga baudžiamosios teisės priemonė, orientuota į individualų teisingumo principo įgyvendinimą. Lietuvos BK 75 straipsnis reglamentuoja vieną iš bausmės vykdymo atidėjimo rūšių – laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą, kurį galima suskirstyti pagal taikymo apimtį: 1) visiškas bausmės vykdymo atidėjimas (kai nuteistajam visiškai atidedamas paskirtos bausmės vykdymas su nustatytais sąlygomis); 2) dalinis bausmės vykdymo atidėjimas (kai nuteistajam dalis paskirtos laisvės atėmimo bausmės atliekama laisvės atėmimo įstaigoje, o likusi dalis atidedama). Šioms abiejų bausmės vykdymo atidėjimo rūšių taikymui turi būti nustatytas ir BK 75 str. numatytas pagrindas – t. y. pagrįstas manymas, kad bausmės tikslai bus pasiekti be visiško ar dalinio bausmės vykdymo atlikimo.

BK 75 straipsnio 4 dalis, reglamentuojanti bausmės vykdymo atidėjimą, yra susijusi su tam tikrais teisiniais ir praktiniais iššūkiais. Šioje dalyje numatyta, kad bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jei yra pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be visiško ar dalinio bausmės vykdymo atlikimo. Tai palieka plačias interpretavimo galimybes teismams, todėl jų sprendimai gali skirtis priklausomai nuo bylos aplinkybių ir teisėjo požiūrio.

Būtina pažymėti, kad teismas kiekvienu atveju įvertina visas reikšmingas aplinkybes, tokias kaip asmens prisipažinimas padarius tam tikrą nusikalstamą veiką, nuoširdus gailėjimasis dėl padarytos veikos ir kitos teigiamai asmenį charakterizuojančios aplinkybės (BK 75 straipsnio 4 dalis). Minėtos aplinkybės gali būti laikomos kaip atsakomybę lengvinančiomis. Teismas vertina asmenų galimybes resocializuotis, kitaip tariant jų socialinę aplinką, šeiminę padėtį ir įsipareigojimus. Asmenims turintiems sveikatos ar šeiminių problemų, nėsčiosioms moterims, arba tiems, kurie rūpinasi mažamečiais vaikais ir jei realus laisvės atėmimas sukeltų didelę žalą jiems arba jų artimiesiems, teismas gali skirti dalinį bausmės vykdymo atidėjimą.

Peržvelgus teismų jurisprudenciją pastebėtina, kad baudžiamasis įstatymas nepateikia konkrečių aplinkybių, į kurias teismas turėtų atsižvelgti sprenddamas, ar bausmės tikslai gali būti pasiekti netaikant realaus bausmės vykdymo kaltininko atžvilgiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tinkamas bausmės vykdymo

atidėjimo nuostatų įtvirtinimas sudaro galimybes teismui pagal jam suteiktas diskrecijos ribas nuteistajam realią laisvės atėmimo bausmę taikyti kaip kraštutinę priemonę (Marcinauskaitė, 2019, p. 94). Todėl sprendamas šis klausimas, teismas privalo įvertinti visas aplinkybes, t. y. nusikalstamos veikos pavojingumą, kaltininko asmenybę ir elgesį po nusikaltimo padarymo. Šie duomenys turi padėti suformuluoti išvadą ir pagrindą manyti, kad nuteistojo resocializacija galima be realaus laisvės atėmimo.

Teismas, prieš priimant sprendimą dėl bausmės vykdymo atidėjimo, vertina kaltininko asmenybę, nes tai turi didelę reikšmę. Įvertinus visus duomenis daroma prielaida, kad bus įgyvendinta BK 41 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti bausmės paskirtis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vertindamas kaltinamojo asmenybę teismas atkreipia dėmesį į tokias aplinkybes kaip: šeiminių padėčių, išsilavinimą, teistumus, recidyvą, amžių ir pan. Iš nurodytos teismų praktikos matoma, kad teismui paliekama didelė diskrecijos teisė kiekvienu atveju vertinti kaltinamąjį charakterizuojančias aplinkybes tam, kad būtų platesnės galimybės skirti bausmes, nesusijusias su visišku laisvės atėmimu, kad bausmės tikslai galėtų būti pasiekti atliekant tik dalį realios laisvės atėmimo bausmės.

Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismas byloje nustatė, kad kaltinamasis E. B. dirba, augina neįgalų mažametį vaiką ir tėvo atskyrimas nuo šeimos gali neigiamai paveikti vaiko elgesį, vystymąsi, tačiau jį teigiamai apibūdinantys duomenys ir jo turimi socialiniai ryšiai nesudaro pakankamo pagrindo manyti, jog jis nenusikals ateityje. Pažymėtina, kad asmuo teistas aštuonis kartus, nuobaudų už administracinius teisės pažeidimus nėra sumokėjęs, neįgalus vaikas nesulaikė jo nuo nusikalstamos veikos padarymo. Jam buvo pareikštas įtarimas dėl BK 189 straipsnio 2 dalyje numatytos nusikalstamos veikos padarymo ir tai rodo, kad jis ir toliau daro nusikalstamas veikas. Teismas nemano, jog bausmės tikslai jam gali būti pasiekti be realaus jos atlikimo, todėl taikyti minėto BK straipsnio nėra pagrindo. Atidėjus jam bausmės vykdymą nebūtų įgyvendintas teisingumo principas (Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. sausio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Tokiai pozicijai pritartina, nes, nors ir sunku objektyviai įvertinti, ar asmuo, kuriam bus atidėtas bausmės vykdymas, laikysis įstatymų ir nesiims nusikalstamų veikų ateityje, tačiau pasikartojantis nusikalstamų veikų padarymas lemia tai, jos teismas priverstas „spėlioti“, jog yra tikimybė, kad tai pasikartos ir ateityje. Šios aplinkybės teismą priverčia viską vertinti valstybės ir visuomenės naudai, todėl yra skiriama reali laisvės atėmimo bausmė.

Siekdami įgyvendinti bausmės tikslus teismai sprendžia, kokie kriterijai yra svarbiausi atidedant laisvės atėmimo bausmės vykdymą. Teismai analizuoja nusikalstamos veikos aplinkybes, t. y. nusikaltimo pobūdį, skaičių, pavojingumo laipsnį, motyvus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog teismui taip pat svarbu nustatyti, ar nusikaltimas priskirtinas nesunkiems, apysunkiems ar sunkiems nusikaltimams. Kitų veikos aplinkybių vertinimas atliekamas tik išskirtiniais atvejais.

Tam, kad būtų priimtas teisingas sprendimas, būtina įvertinti ne tik nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, bet ir kaltininko asmenybę. Vertinant byloje esančius duomenis apie kaltininko asmenybę, ypatingas dėmesys taip pat atkreipiamas į tai, kaip laisvės atėmimo bausmės vykdymas paveiks teigiamus socialinius kaltininko ryšius. Papildomai nurodoma, kad kaltininko atsakomybę sunkinančių aplinkybių buvimas nėra kliūtis taikyti bausmės vykdymo atidėjimą, jei byloje yra numatytos visos laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo sąlygos ir teismas pripažįsta, kad bausme įgyvendinami tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo (Milius *et al.*, 2004, p. 403). Todėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas gali būti efektyvus tik tada, kai tai nekelia grėsmės visuomenės saugumui ir kai bausmės tikslai (prevencija, resocializacija, teisingumo užtikrinimas) gali būti pasiekti neįvykdžius realios bausmės. Kaltininko asmenybė ir socialiniai ryšiai gali turėti esminės reikšmės sprendžiant dėl bausmės vykdymo atidėjimo. Būtina objektyviai įvertinti šiuos aspektus, ypač, kai juos gali sudėtingai apibrėžti arba išmatuoti.

LAT 2023 m. rugsėjo mėnesį nagrinėjo bylą, kurioje kaltinamasis jau prieš tai buvo nuteistas už kelias nusikalstamas veikas, įskaitant dalyvavimą organizuotoje grupėje. Nors šios aplinkybės būtų galėjusios trukdyti atidėti bausmės vykdymą, teismas pabrėžė, kad BK 75 straipsnyje nėra draudimo taikyti bausmės vykdymo atidėjimą net ir asmeniui, turinčiam neišnykusį teistumą. Vis dėlto, reikia turėti omenyje, jog atidėjimas galimas tik išimtiniais atvejais, kai įvertinamos visos bylos aplinkybės, ypač svarbūs numatomi kaltininko elgesio pokyčiai. Teismas atkreipė dėmesį, jog tokiu atveju būtina įrodyti, kad asmuo ateityje nepadarys naujų nusikaltimų, tačiau jei yra pagrįstų abejonių, bausmės vykdymas neturėtų būti atidėtas. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pasitaiko atvejų, kai teismai skirtingai taiko BK 75 straipsnį. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas apeliacine tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal nuteistojo S. B.

apeliacinį skundą, dėl Vilniaus miesto apylinkės teismo 2024 m. gegužės 28 d. nuosprendžio, kuriuo S. B. pripažintas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, numatytą BK 180 straipsnio 2 dalyje, ir jam paskirta laisvės atėmimo bausmė 3 metams 6 mėnesiams. Nuteistasis prašė sušvelninti paskirtą bausmę, t. y. atidėti paskirtos bausmės vykdymą ir pažymėjo, kad pirmos instancijos teismas nevertino jo šeiminių padėties, t. y. turi pensinio amžiaus motiną, kuri stipriai serga, pats yra be vienos akies ir prisipažino padaręs nusikalstamą veiką. Antros instancijos teismas tenkino nuteistojo skundą iš dalies ir vadovaujantis BK 75 straipsniu atidėjo paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą ir nustatė, kad S. B. privalo po teismo nuosprendžio įsiteisėjimo atlikti 1 metų ir 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmės dalį, o likusią 2 metų ir 6 mėnesių bausmės vykdymą atidėjo, motyvuodamas tuo, kad S. B. padarė nusikalstamą veiką būdamas neteistas (teistumas išnykęs dar 2019 m.) ankstesniu nuosprendžiu bausmės vykdymas asmeniui buvo atidėtas ir asmuo laikėsi nustatytų sąlygų, nepadarė jokių pažeidimų. Kita nusikalstama veika padaryta net po 4 metų, kas leidžia teigti, kad asmuo nedaro nusikalstamų veikų sistemingai ar būtų linkęs nusikalsti, paprastai dirbdavo arba registravosi užimtumo tarnyboje. Kolegija nusprendė, kad nuteistojo asmenybė nėra tiek pavojinga ir bausmės tikslai gali būti pasiekti iš dalies atidėjus paskirtos bausmės vykdymą (Vilniaus apygardos teismo 2024 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Teismas įžvelgė nuteistojo galimybes pasikeisti ir tai, kad asmuo atsakingas už savo motinos priežiūrą. Juk teismo tikslas taikant dalinį bausmės vykdymo sulaikyti asmenį nuo nusikalstamų veikų padarymo.

Nors įstatymas leidžia atidėti bausmės vykdymą ir tokiu atveju, kai asmuo jau turi neišnykusį teistumą, pabrėžtina, jog tai gali būti daroma tik esant išimtinėms aplinkybėms, kurios leidžia daryti išvadą, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus laisvės atėmimo. Tai rodo, kad teismas turi taikyti itin griežtą kriterijų sistemą, atidžiai įvertindamas kaltininko asmenybės pokyčius, elgesį bei kitas aplinkybes. Tokia teismų praktika yra svarbi siekiant pusiausvyros tarp teisingumo ir humaniškumo principų. Siekiama suteikti teismams lankstumo sprendžiant dėl bausmės vykdymo atidėjimo, tačiau kartu privalu užtikrinti, kad nebūtų skatinamas nebaudžiamumas ar visuomenės nepasitikėjimas teisingumo sistema. Tai taip pat parodo, kad Lietuvos teismai suvokia bausmę ne tik kaip baudimo priemonę, bet ir kaip socialinės korekcijos įrankį, orientuotą į nuteistojo resocializaciją bei nusikaltimų prevenciją.

Taigi norint taikyti bet kurią bausmės vykdymo atidėjimo rūšį turi būti nustatyta sąlyga, t. y. pagrįstas manymas, kad bausmės tikslai bus pasiekti be visiško ar dalinio bausmės

vykdymo atidėjimo. Vertindami BK 75 str. 4 d. numatytą sąlygą, teismų praktikoje teismai atsižvelgia į kaltininko asmenybę jo elgesį po nusikaltimo padarymo, prisipažinimą dėl kaltės, nuoširdų gailėjimąsi, taip pat į jo socialinius ryšius, šeiminę padėtį, sveikatos būklę ir įsipareigojimus, pavyzdžiui, rūpinimąsi nepilnamečiais vaikais ar kitais artimaisiais. Be to, teismai įvertina nusikalstamos veikos pavojingumą, pobūdį ir pasekmes. Šios aplinkybės yra esminės, siekiant užtikrinti, kad bausmės tikslai bus pasiekti.

2.2. Dalinio laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo kriterijų analizė

Skiriant šį laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo tipą asmuo turi atitikti šiuos kriterijus:

1. asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus 2. asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus. 3. asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip penkeriems metams už sunkų nusikaltimą, išskyrus šiuose BK XV, XVI, XVIII, XX, XXI, XXIII, XXXIII, XXXV, XXXVII, XLIV skyriuose numatytus nusikaltimus (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso BK 75 straipsnis, 2024). Dalinis bausmės vykdymo atidėjimo atidėjimas gali būti taikomas nuteistiesiems, kurie atitinka visas sąlygas ir yra pagrindo manyti, kad jie gali pasitaisyti netaikant visiškos laisvės atėmimo bausmės. Šis mechanizmas skirtas socialinei integracijai ir resocializacijos tikslais, kai yra manoma, jog asmuo nėra pavojingas visuomenei.

Dalinio laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo teorinis pagrindimas remiasi tokiu aspektu, pavyzdžiui: *resocializacija* – dalinis bausmės vykdymo atidėjimas skatina nuteistojo reintegraciją į visuomenę, taip derinamas laisvės atėmimas su įsipareigojimais už laisvės ribų. E. Sutherland teigimu, socialinių ryšių palaikymas mažina pakartotinio nusikalstamumo riziką (Sutherland, 1939, p. 205.).

Atkreiptinas dėmesys, kad atsiradus galimybei atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą iš dalies už kai kuriuos sunkius nusikaltimus nereiškia, kad nuteistasis išvengia bausmės, nes dalies bausmės įvykdymas ir likusios neatliktos bausmės atidėjimas turėtų būti veiksmingi ir padės įgyvendinti bausmės paskirtį (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

R. Drakšas yra iškėlęs klausimą, ar įstatymu reglamentuota BK 75 straipsnio 3 dalis atskirų nusikaltimų rūšių išimtis, draudžianti sunkius nusikaltimus padariusiems asmenims

atidėti paskirtos bausmės vykdymą, neapriboja teismo galimybės paskirti individualizuotą bausmę, kuri atitiktų teisingumo principo reikalavimus. Jo teigimu bausmės skyrimu nėra siekiama savitikslio kaltės atpirkimo, ji skiriama siekiant baudžiamajame įstatyme numatytų bausmės tikslų, kuriais baustino asmens elgesio ribos nustatytos taip pat, kaip ir jo nubaudo būtinybės apribojimai. Bausmės individualizavimo ir teisingumo principų įgyvendinimas neturėtų konkuruoti su galimu aukai „keršto“ poreikiu (Drakšas, 2020 p. 465). Sutiktina su R. Drakšo pozicija, bausmės tikslų įgyvendinimas turėtų būti svarbesni už formalų ribojimą, ypač tais atvejais, kai individualios aplinkybės leidžia manyti, kad bausmės vykdymo atidėjimas galėtų geriau pasitarnauti visuomenės ir nuteistojo interesams. Griežtai taikomos išimtys gali skatinti neproporcingą bausmių skyrimą, todėl lankstumo poreikis yra pagrįstas.

Pažymėtina, kad teismui svarbu įvertinti ir formalius kriterijus. Dalinis bausmės vykdymo atidėjimas taikomas už daugumą sunkių nusikaltimų, teismai turi tikrinti nusikalstamos veikos sunkumo laipsnį ir ar tas nusikaltimas nepatenka į BK 75 straipsnio 3 dalyje numatytas išimtis, taip pat kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama ir į laisvės atėmimo bausmės dydį. Taisyklės numato, jog teismui nuteistajam iš dalies atidėjus bausmės vykdymą, asmuo po apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo turi nedelsiant atlikti realią paskirtą laisvės atėmimo bausmės dalį. Šios taisyklės principas logiškas ir pateisinamas, kadangi iš karto po nuosprendžio įsiteisėjimo atliekant realią laisvės atėmimo bausmę, asmuo būdamas laisvės atėmimo įstaigoje tikram laikui izoliuojamas nuo visuomenės ir savo kasdienio gyvenimo, tokiu būdu negali laisvai judėti, bendrauti su artimaisiais, turi laikytis įkalinimo įstaigos taisyklių ir tvarkos. Tačiau po išėjimo į laisvę nuteistasis dažnu atveju pradeda naują ir kartais sunkų gyvenimo etapą. Atsiranda naujų iššūkių susijusių su integracija visuomenėje, pavyzdžiui, prisitaikymo iššūkiais dėl pasikeitusių socialinių įgūdžių, su sunkumais ieškantis darbo, santykių ir socialinės bei finansinės padėties atnaujinimu, t. y. sunkumų, kurie kyla dėl ribotų galimybių grįžus į visuomenę. Po tokių gyvenimo iššūkių nuteistieji pradeda suvokti padarytos žalos mastą, padarytą nusikaltimą ir padaro sau tam tikras išvadas apie savo elgesį ir pradeda galvoti kaip tokio elgesio išvengti ateityje. O tai padeda per likusį bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpį laikytis nustatytų teismo įpareigojimų.

Taip pat pabrėžtina, jog Lietuvos Respublikos BK 75 straipsnis reglamentuoja dalinį bausmės vykdymo atidėjimą, kuris gali būti taikomas ne tik už sunkius nusikaltimus, bet ir už neatsargius nusikaltimus, kai paskirta laisvės atėmimo bausmė yra ilgesnė nei 6 metai, taip pat už tyčinius nesunkius ar apysunkius nusikaltimus, kai bausmė neviršija 5 metų. Todėl svarbu

įvertinti, kokius nusikaltimus apima ši nuostata, ir kodėl įstatymas nustato ribojimus taikyti šią priemonę tik tam tikrais atvejais.

Neatsargūs nusikaltimai yra tokie nusikalstami veiksmai, kuriuos asmuo padaro, nesilaikydamas reikiamo atsargumo ir rūpestingumo, nors privalėjo ir galėjo jų laikytis. Tai, pavyzdžiui, yra Kelių eismo taisyklių pažeidimai, pasibaigę mirtimi ar sunkiu kūno sužalojimu, arba aplaidus profesinių pareigų vykdymas, sukėlęs reikšmingą žalą. Kadangi neatsargūs nusikaltimai dažnai yra susiję su mažesniu nusikalstamo elgesio pavojingumu visuomenei, BK 75 straipsnis leidžia taikyti dalinį bausmės vykdymo atidėjimą, net jei paskirta bausmė viršija 6 metus.

Tyčiniai nesunkūs ir apysunkiai nusikaltimai apima veiksmus, kurių bausmės dydis neviršija atitinkamai 3 ir 6 metų laisvės atėmimo (BK 11 str. 3 d. ir 4 d.). Tai gali būti, pavyzdžiui, vagystės, sukčiavimai ar smulkesnės fizinio smurto apraiškos. Šiems nusikaltimams taip pat suteikiama galimybė taikyti dalinį bausmės vykdymo atidėjimą, jei teismas mato pagrindą manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti atlikus tik dalį laisvės atėmimo bausmės.

Sunkių nusikaltimų kategorijoje dalinis bausmės vykdymo atidėjimas taikomas ribotai – tik už tam tikrus sunkius nusikaltimus, kai laisvės atėmimo bausmė neviršija 5 metų, tačiau netaikomas už labai sunkius nusikaltimus arba tuos, kurie numatyti BK 75 straipsnio 3 dalyje (pavyzdžiui, smurtiniai nusikaltimai prieš asmenis, organizuotas nusikalstamumas). Toks apribojimas grindžiamas didesniu šių veikų pavojingumu visuomenei. Kita vertus, neseniai įsigalioję BK 54 str. 3 d. pakeitimai, susiję su teisingumo principo įgyvendinimu, suteikia teismui galimybę taikyti bausmės vykdymo atidėjimą už visus sunkius nusikaltimus.

Kaip nurodyta, Lenkijoje dalinis bausmės vykdymo atidėjimas nėra tiesiogiai reglamentuotas. Tačiau Lenkijoje galioja griežtesnės taisyklės, leidžiančios taikyti laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą tik už mažiau pavojingas veikas (iki 1 metų laisvės atėmimo), o už sunkius nusikaltimus tokia galimybė praktiškai netaikoma. Lietuvos lankstumas šiuo aspektu atrodo labiau pagrįstas, nes leidžia teismams priimti sprendimus pagal konkrečias bylos aplinkybes.

Lenkijos mokslininkai ir teisininkai dažnu atveju lyg ir kalba apie dalinį bausmės vykdymą, tačiau turėdami omenyje lygtinį paleidimą iš įkalinimo įstaigos, nes visiems yra žinoma, jog ilgalaikis laisvės atėmimas ne visada yra tinkamas bausmės tikslams pasiekti, nes viena vertus, lemia kalėjimų perpildymą, kita vertus, dar labiau demoralizuoja nuteistuosius, o

palyginus Lenkijos ir Lietuvos bausmės vykdymo institutą, konstatuotina, jog pastarasis yra gerokai lankstesnis ir racionalesnis, taip pat geriau pritaikytas skirtingiems atvejams atsižvelgiant į įvairias bylos aplinkybes.

Visiškai kitokia dalinio laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo taikymo filosofija įtvirtinta mūsų BK 75 straipsnio 3 dalyje. Remiantis šia dalimi, teismas gali nuspręsti, kad nuteistasis turės atlikti dalį laisvės atėmimo bausmės, o likusios dalies vykdymas bus atidėtas.

Apibendrinant, Lietuvos baudžiamoji politika, leidžianti taikyti dalinį bausmės vykdymo atidėjimą ir už neatsargius, nesunkius, apysunkius nusikaltimus, o tam tikrais atvejais – ir už sunkius nusikaltimus, demonstruoja pusiausvyrą tarp individualizacijos ir visuomenės saugumo. Naujoji BK 54 straipsnio 3 dalies nuostata, suteikianti galimybę taikyti bausmės vykdymo atidėjimą už visus sunkius nusikaltimus suteikia teismui daugiau galimybių individualizuoti bausmę ir tinkamai nubausti kaltininką.

2.3. Visiško laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo kriterijų analizė

Visiško laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas yra viena iš alternatyvių baudžiamojo poveikio priemonių, numatytų BK ir kurios tikslas – suderinti bausmės tikslų įgyvendinimą su galimybe nuteistajam integruotis į visuomenę. BK 75 straipsnis aiškiai reglamentuoja atvejį, kada ir kokiomis sąlygomis teismas gali priimti sprendimą atidėti paskirtos bausmės vykdymą. Ši priemonė taikoma tais atvejais, kai manoma, kad nuteistasis, laikydamasis nustatytų sąlygų, gali pasitaisyti nepatirdamas realaus laisvės atėmimo.

Svarbus aspektas, įtvirtintas BK 75 straipsnyje, yra teismo teisė spręsti dėl bausmės vykdymo atidėjimo, įvertinant nuteistojo asmenybę, padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes ir teisinius reikalavimus. Tačiau ši galimybė nėra neribota – straipsnyje taip pat numatytos išimtys, kai bausmės vykdymo atidėjimas negali būti taikomas, pavyzdžiui, esant labai sunkiems nusikaltimams ar didelį pavojų visuomenei keliančioms veikoms.

Šiame poskyryje analizuojami BK 75 straipsnyje nurodyti kriterijai, jų praktinis taikymas teismų sprendimuose ir reikšmė baudžiamosios politikos kontekste. Bus aptariamose ir aplinkybės, kuriomis šio instituto taikymas pasiekia savo tikslus, bei jo poveikis nuteistųjų resocializacijai.

Analizuojant BK 75 straipsnį ir teisingumo principo sąveiką su šiuo institutu, paminėtinas 2025 m. vasario 1 d. įsigaliojantis BK 54 straipsnio 3 dalies pakeitimas, kuriame bus aiškiai apibrėžta, jog jeigu paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai visiškai arba iš dalies atidėti paskirtos bausmės vykdymą, išskyrus atvejus, kai padaromas labai sunkus nusikaltimas. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 str...2025). Taigi šiuo pakeitimu atsiranda daugiau lankstumo skiriant bausmes. Šie pakeitimai leidžia teismams, esant tam tikroms aplinkybėms, paskirti laisvės atėmimą, tačiau jo vykdymą atidėti, jei tai padėtų užtikrinti bausmės tikslus ir laikytis teisingumo principo. Su tokiais pakeitimais sutiktina, nes taip bus siekiama labiau individualizuoti bausmių skyrimą ir užtikrinti jų proporcingumą padarytai nusikalstamai veikai.

Pagal Lietuvos BK, teismas gali atidėti paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų. Šis laikotarpis yra skirtas įvertinti, ar nuteistasis laikysis įstatymų, vykdys jam skirtas pareigas. Atidėjimo laikas yra svarbus šios atleidimo nuo bausmės rūšies požymis, kuris daro ją sąlygine (Piesliakas, 2008, p. 393). Tai reiškia, kad nors bausmė yra paskirta, jos vykdymas atidedamas tam tikram laikotarpiui, per kurį nuteistasis turi laikytis nustatytų sąlygų ir įsipareigojimų. Jei nuteistasis laikosi šių sąlygų ir nepažeidžia įstatymų, bausmės vykdymas laikomas baigtu. Tačiau jeigu nuteistasis pažeidžia sąlygas per atidėjimo laikotarpį, bausmė gali būti pradėta vykdyti realiai.

Taip pat LAT praktikoje gausu BK 75 str. normų išaiškinimų. Kasacinis teismas yra pasakęs, jog bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). BK 75 straipsnio 2 dalyje taip pat yra įtvirtinta nuostata, kad asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų.

Visiškas bausmės vykdymo atidėjimas numatytas BK 75 straipsnio 2 dalyje: „Asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų.“ BK 11 str. yra įtvirtinta, kad Nusikaltimai skirstomi į tyčinius ir neatsargius.

Tyčiniai nusikaltimai pagal sunkumą yra nesunkūs, apysunkiai, sunkūs ir labai sunkūs. Nesunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė neviršija trejų metų laisvės atėmimo. Apysunkis nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį didžiausia numatyta bausmė viršija trejus metus laisvės atėmimo, bet neviršija šešerių metų. Sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį didžiausia numatyta bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų. Labai sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo (BK 11 straipsnis). Tai reiškia, kad už tyčinius nusikaltimus, kurių numatyta bausmė yra didesnė nei keturi metai ir kurie priskirti prie sunkių ar labai sunkių, teismui nesuteikta galimybė taikyti visišką bausmės vykdymo atidėjimą.

Kasacinis teismas yra pabrėžęs, jog, taikydamas BK 75 straipsnį, bausmės individualizavimą už nusikalstamos veikos padarymą, teismas atlieka du kartus, t. y. vadovaudamasis bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais teismas įvertina nusikaltimo pobūdį ir jo pavojingumo laipsnį, kaltininko asmenybę bei atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes, atsižvelgdamas į aplinkybių visumą, parenka sankcijoje nustatytą bausmės rūšį ir dydį, tinkamiausią bausmės tikslams pasiekti, o nustatęs BK 75 straipsnyje nustatytas sąlygas, teismas šias aplinkybes įvertina dar kartą, sprenddamas, ar bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, pagal BK 75 straipsnio 2 dalį teismas atidėti bausmės vykdymą gali esant šioms sąlygoms: 1. asmens padarytas nusikaltimas ar nusikaltimai pagal BK 11 straipsnį nepriklauso nusikaltimų, nurodytų šio straipsnio 3 dalyje, kategorijai, 2. pirmą kartą skiriama arešto ar laisvės atėmimo bausmė, 2. nusikaltimai buvo padaryti dėl neatsargumo arba tai buvo nesunkūs ar apysunkiai tyčiniai nusikaltimai, 3. paskirta laisvės atėmimo bausmė yra ne ilgesnė nei 6 metai dėl neatsargumo arba ne daugiau kaip 4 metai už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, 4. teismas mano, kad bausmės tikslai gali būti pasiekti be visos bausmės atlikimo arba atlikus tik dalį bausmės.

Tęsiant laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo taikymo analizę, svarbu atkreipti dėmesį, kad baudžiamasis įstatymas numato galimybę šią priemonę taikyti ir tais atvejais, kai asmuo yra nuteistas už kelių nusikaltimų padarymą (Prapiestis *et al*, 2020, p. 249). Tokiose situacijose sprendžiant dėl bausmės vykdymo atidėjimo gali būti svarstoma subendrintos bausmės paskyrimo galimybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Nagrinėjant teismų praktiką, susijusią su kelių nusikalstamų veikų padarymu, aiškėja, kad teismai pirmiausia asmeniui, kuris padarė kelias nusikalstamas veikas, skiria subendrintą laisvės atėmimo bausmę, o tik vėliau svarsto klausimą dėl jos vykdymo atidėjimo. Pavyzdžiui, nuteistajam paskirta galutinė subendrinta dviejų metų laisvės atėmimo bausmė ir pagal Baudžiamojo kodekso 75 straipsnį, bausmės vykdymas atidėtas vieneriems metams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinant, bausmės vykdymo atidėjimas, kai asmuo padaro kelias nusikalstamas veikas, gali būti taikomas tik tuomet, jei teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes ir kaltininko asmenybę, mano, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Toks sprendimas turi atitikti teisingumo ir protingumo principus, siekiant išvengti nebaudžiamumo ir užtikrinti visuomenės pasitikėjimą teisės sistema. Todėl paminėtina, jog pasisakydamas dėl BK 75 straipsnio nuostatų taikymo, apeliacinės instancijos teismas pažymi, jog teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad bausmės vykdymo atidėjimas yra išimtinė bausmės įgyvendinimo forma ir galima tada, kai bylos aplinkybių visuma neleidžia abejoti, kad laisvės atėmimo bausmė realiai gali būti neatliekama (Kauno apygardos teismo 2024 m. spalio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Teismų praktikoje taikomi įvairūs bausmės vykdymo atidėjimo terminai. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 2 dalį, bausmės vykdymo atidėjimas gali būti skiriamas nuo vienerių iki trejų metų. Nepaisant įstatymo nustatyto termino, teismų praktikoje terminai gali skirtis, kaip matyti iš pateikiamų pavyzdžių. Asmeniui paskirta galutinė vienerių metų ir vienuolikos mėnesių laisvės atėmimo bausmė, o pritaikius BK 75 straipsnio 2 dalį, bausmės vykdymas atidėtas dvejiems metams (Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. kovo 28 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje). Kitame pavyzdyje nuteistajam subendrinus bausmes ir pridėjus neatliktos bausmės dalį, paskirta galutinė trijų metų laisvės atėmimo bausmė, kurios vykdymas atidėtas vadovaujantis BK 75 straipsnio 2 dalimi ir 5 dalimi dvejiems metams (Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. liepos 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). LAT 2023 m. gruodžio 21 d. nutartyje asmuo nuteistas laisvės atėmimu dvejiems metams trims mėnesiams, teismas pritaikęs BK 75 straipsnį bausmės vykdymą atidėjo vieneriems metams ir šešiems mėnesiams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Peržiūrėjus kasacinio ir apeliacinio instancijų teismų praktiką, pastebėta, jog teismai dažnai nenurodo argumentų, kuriais grindžia laisvės

atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo trukmės pasirinkimą. Dažniausiai šio atidėjimo laikotarpis yra susijęs su paskirtos bausmės dydžiu.

Reikėtų pabrėžti tai, kad užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintų institutų pavadinimai suformuluoti skirtingai¹, Lenkijos Respublika taip pat ne išimtis. Tačiau šiuo atveju tikslinga būtų analizuoti ne šių institutų pavadinimus, bet patį jų turinį. Būtent turinys atskleidžia visą instituto esmę bei parodo panašumus ar skirtumus, esančius Lenkijos ir Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose.

Bausmės vykdymo atidėjimą (*lenk. Warunkowe zawieszenie wykonania kary*) Lenkijoje reglamentuoja Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (*lenk. Kodeks karny*), kuriame apibrėžiama, jog sąlyginis bausmės vykdymo atidėjimas reiškia, kad nuteistajam paskirta bausmė nevykdoma, o pasibaigus nustatytam bandomajam laikotarpiui laikoma, kad bausmė įvykdyta, o pats teistumo faktas išnyksta² (Lenkijos Respublikos baudžiamojo kodekso 69 str., 2024). Lenkijos Respublikos Baudžiamajame kodekse įtvirtintas bausmės vykdymo atidėjimo institutas buvo priimtas pagal Belgijos ir Prancūzijos modelį, tačiau milžinišką įtaką tiek Lietuvos tiek Lenkijos dabartiniam bausmės vykdymo institutui turi per amžius besiformavęs poreikis spręsti įkalinimo problemą.

Visų pirma, vertėtų aptarti Lenkijos BK 69 str. turinį ir nuostatų analizę siekiant išsigryninti panašumus ir skirtumus tarp Lietuvos BK 75 str. nuostatų taikymo. Pagal Lenkijos Baudžiamojo kodekso (Lenkijos BK) 69 straipsnio 1 dalį: „Teismas gali sąlyginai atidėti laisvės atėmimo bausmės, neviršijančios vienerių metų, vykdymą, jeigu nusikaltimo padarymo metu kaltininkas nebuvo nuteistas laisvės atėmimo bausme ir to pakanka, kad būtų pasiekti bausmės tikslai jo atžvilgiu, ypač siekiant užkirsti kelią tam, kad asmuo nenusikalstų pakartotinai.“ Lenkijos Baudžiamojo kodekso 69 straipsnis yra viena iš pagrindinių teisės normų, reglamentuojančių laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą. Šio straipsnio pagrindinis tikslas yra suteikti galimybę teismams atidėti laisvės atėmimo bausmę tam tikromis sąlygomis, kad būtų galima pasiekti bausmės tikslus, neskiriant realios laisvės atėmimo bausmės. Tokiu būdu įstatymų leidėjas siekia subalansuoti baudžiamosios teisės funkcijas: užtikrinti nuteistųjų resocializaciją, užkirsti kelią nusikalstamai veiklai ir įgyvendinti teisingumo principus.

¹ Daugumos valstybių baudžiamasis kodeksas neįtvirtina konkrečiai bausmės vykdymo atidėjimo instituto.

² Lenkijos Baudžiamajame kodekse „sąlyginis“, „lygtinis“ atleidimas atitinka mūsų baudžiamajame kodekse įtvirtintą bausmės vykdymo atidėjimą.

Lenkijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, jog bausmės vykdymo atidėjimas neturėtų būti taikomas automatiškai, o kiekvienu atveju būtina individualiai įvertinti visas reikšmingas aplinkybes. Būtina individualiai įvertinti nusikaltimo aplinkybes, kaltininko asmenybę, jo elgesį po nusikaltimo ir galimybės resocializuotis. Teismas akcentavo, kad sprendimas dėl bausmės vykdymo atidėjimo turi būti pagrįstas išsamia analize, siekiant užtikrinti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus įkalinimo (Lenkijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. sausio 28 d. nutartis).

Teismas gali atidėti laisvės atėmimo bausmę, jei skirta bausmė neviršija vienerių metų. Ši sąlyga riboja atidėjimo taikymą tik mažesnio pavojingumo nusikaltimams, kuriais paprastai nesukeliamas reikšmingas pavojus visuomenei. Atidėjimas galimas tik tais atvejais, kai kaltininkas iki nusikaltimo padarymo nebuvo teistas laisvės atėmimo bausme. Šis reikalavimas rodo, kad atidėjimas yra labiau orientuotas į pirmą kartą nusikaltusius asmenis ir skirtas kaip papildoma motyvacija jiems nedaryti pakartotinių nusikaltimų.

Lenkijos Respublikos Baudžiamojo kodekso ne tik 69 straipsnis reglamentuoja bausmės vykdymo atidėjimą, o bausmės vykdymo atidėjimas ir jo nuostatos reglamentuojamos iki 75 straipsnio. Skirtingai nei numatyta Lietuvos baudžiamajame kodekse, Lenkijos BK kiekviename straipsnyje detalizuojamos bausmės vykdymo atidėjimo sąlygos ir aplinkybės, kurias teismai turi įvertinti, šie straipsniai turi aiškias ribas (pavyzdžiui, skirta bausmė iki vienerių metų gali būti atidedama, jei anksčiau asmuo nebuvo teistas laisvės atėmimu). Taip pat apibrėžia bandomąjį laikotarpį (taip vadina įstatymų leidėjas), kuriuo nuteistasis privalo laikytis nustatytų sąlygų. Teismai įpareigojami, atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą ir nusikalstamą veiką padariusio asmens asmenybę, nustatyti papildomus reikalavimus, tokius kaip pareiga atlyginti žalą ar bendradarbiavimas su probacija. Ši struktūra rodo, kad Lenkijos įstatymų leidėjas siekia, jog bausmės vykdymo atidėjimas būtų naudojamas saikingai ir pagrįstai, ribojant jo taikymą recidyvistams ir pavojingesniems asmenims. Tokiu būdu įstatymų leidėjas skatina atsakingą atidėjimo taikymą kaip resocializacijos ir prevencijos priemonę, tačiau tuo pat metu vengia piktnaudžiavimo galimybių. Palyginus įstatymų leidėją Lenkijoje ir Lietuvoje, Lenkijos įstatymų leidėjas yra linkęs griežčiau reguliuoti bausmės vykdymo atidėjimą, aiškiai nustatydamas ribas, tuo tarpu Lietuvos įstatymų leidėjas suteikia didesnę lankstumą, pabrėždamas individualų nusikaltimo aplinkybių vertinimą.

2015 m. liepos 1 d. įsigaliojo Lenkijos baudžiamojo kodekso reforma, ši reforma buvo viena didžiausių nuo 1997 m. kodekso priėmimo ir ji ženkliai pakeitė požiūrį į laisvės atėmimo

bausmės vykdymo atidėjimą. Vienas esminių reformos pakeitimų buvo laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo sąlygų sugriežtinimas. Pagal naująją redakciją, teismai gali atidėti laisvės atėmimo bausmes, kurių terminas ne ilgesnis nei vieneri metai, o šis sprendimas galimas tik tais atvejais, kai nuteistasis iki nusikaltimo įvykdymo nebuvo nuteistas laisvės atėmimo bausme. Šiuo sprendimu siekiama riboti piktnaudžiavimą atidėjimo galimybėmis, kad jos nebūtų automatiškai taikomos. Reformos autoriai nurodė, kad pagrindinė priežastis sumažinti atidėjimo galimybes buvo ta, jog atidėjimai iki tol buvo pernelyg plačiai taikomi, o beveik 60 procentų nuteistųjų būdavo taikomas atidėjimas, kas, anot kritikos, sumažino bausmės griežtumą ir neskatino nuteistųjų susilaikyti nuo recidyvų. Statistika rodo, kad iki reformos apie pusė nuteistųjų pateko į kalėjimus dėl anksčiau atidėtų bausmių vykdymo. Naujosios taisyklės riboja laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą už bausmes, numatytas iki vienerių metų, o prieš tai atidėjimas galėjo būti taikomas nuteistiems iki dvejų metų laisvės atėmimo bausmėms. Ir visai nesvarbu nusikaltimas buvo padarytas tyčia ar ne. Autoriai pažymi, kad šis pakeitimas sumažino teismų lankstumą, kadangi neleidžia taikyti švelnesnės bausmės nuteistiesiems, kurių nusikaltimai viršija šį terminą. Tikėtasi, kad sumažinus atidėjimo galimybes, bus galima efektyviau kovoti su recidyvizmu. Tačiau kritikuotina ši reforma, kadangi ji gali sukelti nenumatytų problemų – dėl to padidės kalėjimų apkrova, nes daugiau žmonių bus skiriama reali laisvės atėmimo bausmė ir netaikomas bausmės vykdymo atidėjimas (Stępniak, p. 328). Kita vertus, ši reforma gali būti laikoma būtinu ir tinkamu žingsniu siekiant didesnio teisės nuoseklumo ir saugumo visuomenei. Ankstesnis atidėjimų skyrimo liberalumas, kai apie 60 procentų nuteistųjų buvo atidedamas bausmės vykdymas, galėjo lemti bausmės efektyvumo ir atgrasymo mažėjimą.

Lenkijos BK 69 straipsnio 1 dalis reglamentuoja tris bausmės vykdymo atidėjimo sąlygas, kurios turi būti tenkinamos kartu. Pirmosios dvi yra formalios: 1. paskirta bausmė negali būti ilgesnė nei vieneri metai, 2. asmuo praeityje negali būti nuteistas laisvės atėmimo bausme. Trečioji prielaida yra materialaus pobūdžio ir susijusi su kriminologinėmis prognozėmis dėl kaltininko elgesio. Remiantis ja, laisvės atėmimo bausmės skyrimo taikant bausmės vykdymo atidėjimą turi pakakti kaltininkui bausmės tikslams pasiekti, užkirsti kelią būsimiems nusikaltimams. BK 69 straipsnio 2 dalis reglamentuoja: atidedamas bausmės vykdymą, teismas, visų pirma, atsižvelgia į kaltininko požiūrį į nusikaltimą, jo asmenines savybes, jo gyvenimo būdą ir elgesį po nusikaltimo padarymo.

Kaip pažymi Lenkijos Aukščiausiasis Teismas – nusikaltimą padariusio asmens demoralizacija, lydimą jo blogos valios ir nusikalstamo ryžto, žiaurumo veiksmuose, lengvumas priimant sprendimą įvykdyti sunkų nusikaltimą yra aplinkybės, kurios prieštarauja jam taikyti privilegiją, numatytą 69 straipsnyje (Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 14 d. nutarimas). BK 66 straipsnio 7 dalies nuostatos, įpareigoja įvertinti kaltininko elgesį padarius nusikaltimą, pasirengimą atsiprašyti nukentėjusiojo, noro atlyginti padarytą žalą, prisipažinimą gailėjimąsi ir nustatyti, ar bus pasiekti bausmės tikslai. Doktrinoje ir jurisprudencijoje daug metų vyksta diskusijos, ar teismas turi būti įsitikinęs ar tik spėlioti, kad kaltinamasis negrįš prie nusikalstamų veikų. Todėl nėra pagrindo manyti, kad tokia problemos formulotė tinka pagal BK 69 straipsnį analizuojamas sąlyginio bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymas. Autorius pabrėžia, kad įstatyme nėra akcentuojamas nei spėjimas, nei įsitikinimas dėl kaltininko ateities elgesio, o dėmesys sutelkiamas į recidyvo prevenciją. (Królikowski *et al.*, 2017, p. 992). Tai reiškia, kad teismas, sprenddamas dėl bausmės vykdymo atidėjimo, turėtų remtis objektyviais kriterijais ir įvertinti, ar tokia priemonė bus pakankama užkirsti kelią nusikalstamos veikos pasikartojimui.

Reikia pabrėžti, kad kalbant apie sąlyginį bausmės atlikimo atidėjimą, nereikia siekti visų Baudžiamojo kodekso 53 straipsnyje numatytų tikslų, kurie turėtų būti taikomi kitoms priemonėms, o ne bausmėms. Ypač nesiekama įgyvendinti bendrojo prevencinio tikslo, tai yra poveikio visuomenei. Tuo tarpu siekiama tikslų, susijusių su baudžiamojo asmens resocializacija, įskaitant teisingumą ir individualios prevencijos tikslus, ypač to asmens teisinės padėties gerinimą, kuris yra laikomas svarbiausiu tikslu pagal Lenkijos Baudžiamojo kodekso 69 straipsnio 1 dalį (Varšuvos apeliacinio teismo 2021 m. gruodžio 17 d. sprendimas). Nusikaltimo prevencija yra pagrindinis sąlyginio bausmės vykdymo atidėjimo tikslas. Teismo sprendimas priklauso nuo įsitikinimo, kad tai pakaks užkirsti kelią nusikalstamai veiklai. Kai kurie autoriai teigia, kad užtenka įsitikinti, jog asmuo nepadarys panašaus nusikaltimo (Skupiński *et al.* 2015, p. 483-484), tačiau tai neatitinka 69 straipsnio 1 dalies. Įstatymas įpareigoja teismą įvertinti, ar priemonės pakankamos tam, kad asmuo nedarytų daugiau nusikalstamų veikų (Skarbek *et al.*, 2010, p. 455). Tai racionalus reikalavimas, nes probacijos priemonės, kaip ir kitos bausmės priemonės, neturėtų veikti selektyviai, o priešingai, jos turėtų veikti visų nusikaltimų prevencijos labui. Vertėtų pažymėti vieną išlygą, kuri yra numatyta Lenkijos BK 60 straipsnyje. Lenkijos BK 60 straipsnio 5 dalis leidžia sąlyginai atidėti bausmės vykdymą iki 5 metų asmenims, bendradarbiaujantiems su teisėsauga. BK 60 str. nuostata

netaiko BK 69 straipsnio reikalavimų. Pagal Lenkijos BK 60 str. reikalaujama tik, kad teismas manytų, jog asmuo nepadarys naujo nusikaltimo. Tai gali būti taikoma ir anksčiau teistiems asmenims, jei jų bendradarbiavimas yra reikšmingas. Kritikai teigia, kad ši nuostata gali sukelti nesąžiningumo įspūdį, nes privilegijuoja bendradarbiaujančius, nepaisant jų nusikalstamos praeities. Tuomet BK 69 straipsnis netaikomas, o taikoma 60 straipsnio 5 dalis ir atitinkamai BK 71-75 straipsnių nuostatos.

BK 69 straipsnio 4 dalis numato sąlygas, kam netaikomas bausmės vykdymo atidėjimas: padariusius chuliganiškus nusikaltimus, asmenims vairavusiems apsvaigus ir pažeidusiems eismo taisykles, jei jie anksčiau buvo teisti už panašias veikas, tie kurie vairavo neturintys teisės vairuoti (lenk. vadinama draudimu). Tačiau egzistuoja išimtis, kad bausmės vykdymas pagal šią dalį gali būti taikoma ypatingais atvejais, kai nusikaltimas buvo nesunkus ar padaromas provokuojančiomis aplinkybėmis. 2015 metų pakeitimai griežtai apribojo šios priemonės taikymą recidyvistams: sąlyginis bausmės vykdymo atidėjimas negalimas tiems, kurie buvo nuteisti laisvės atėmimo bausme, kol nepasibaigė jų teistumo laikotarpis. Tačiau dėl teisėkūros spragos švelnesnės taisyklės netikėtai buvo pritaikytos pavojingiems nusikaltėliams, tokiems kaip organizuotų nusikaltimų grupių nariai ar teroristai. Tai laikoma rimta teisėkūros klaida, nes šie asmenys dažnai yra daug pavojingesni nei recidyvistai.

Kitas BK 70 straipsnis reglamentuoja bausmės vykdymo atidėjimo trukmės ribas ir jų taikymą, priklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio bei nusikaltusio asmens kategorijos (bandomojo laikotarpio trukmę, lenk. – Okres proby). Bausmės vykdymo atidėjimas skiriamas bandomajam laikotarpiui, kuris trunka nuo 1 iki 3 metų (prieš pakeitimus buvo 2–5 metai) ir pradedamas skaičiuoti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos. Antra dalis susijusi su bausmės vykdymo atidėjimu nepilnamečiams ir smurtą panaudojusiems prieš kartu gyvenantį asmenį gali būti atidedama nuo 2 iki 5 metų. Rzeszów Apeliacinis teismas pabrėžė, kad bandomojo laikotarpio trukmė turi būti nustatoma remiantis kriminologine prognoze, siekiant numatyti, kiek laiko reikia nuteistojo „pataisymui“ ir pakartotiniam nusikaltimui užkirsti. Pagrindinis tikslas – užtikrinti bandomojo laikotarpio sąlygų laikymąsi ir užkirsti kelią nusikalstamumui (Rzeszów Apeliacinio Teismo 2013 m. sausio 31 d. sprendimas). Po pakeitimų 69 straipsnyje panaikinta galimybė taikyti bausmės vykdymo atidėjimą recidyvistams, todėl jie nėra įtraukti į šio straipsnio nuostatas. Be to, teismas nuosprendyje privalo aiškiai nurodyti bandomojo (bausmės vykdymo) laikotarpio trukmę, nes to nepadarius, pažeidžiamos baudžiamosios ir procesinės teisės normos (Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 15 d. nutartis).

Lenkijos mokslininkai savo tyrimuose jau seniai atkreipė dėmesį į būtinybę peržiūrėti baudžiamąją politiką Lenkijoje, be kita ko, apriboti bausmių vykdymo atidėjimo taikymą ir pakeisti jas alternatyviomis bausmės formomis, pavyzdžiui, viešaisiais darbais ar piniginėmis baudomis (Krajewski, 2003, p. 120).

Verta pažymėti, kad Lenkijos baudžiamojoje teisėje egzistuoja bausmės vykdymo atidėjimas kartu paskiriant baudą. BK 71 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad atidedamas bausmės vykdymas, teismas gali skirti baudą, jeigu jos paskyrimas kartu su laisvės atėmimo bausme kitu pagrindu nėra įmanomas. Bauda nustatoma pagal BK 33 straipsnį, t. y. nuo 10 iki 540 dienos normų, dienos normos dydis gali svyruoti nuo 10 iki 2000 zlotų (nuo apytiksliai 2,35 eurų iki 470 eurų). Bauda skiriama siekiant užtikrinti, kad nuteistasis patirtų realias pasekmes ir nesusikurtų įspūdis apie „nebaudžiamumą“, net jei laisvės atėmimo bausmė nėra realiai vykdoma. Tai taip pat padeda atkurti visuomenės ir nukentėjusiojo pasitikėjimą teisingumo sistema. Lenkijos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje nurodo, kad bauda, skiriama pagal BK 71 straipsnį, negali būti taikoma tuo atveju, jei sankcijoje buvo numatyta galimybė ją skirti kaip pagrindinę ar papildomą bausmę (Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 16 d. nutartis). Nurodyta, kad kai teismas sprendžia dėl baudos skyrimo kartu su sąlyginiu laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimu, jis turi aiškiai nurodyti, kad bauda siejama su šiuo sąlyginiu atidėjimu, kaip integralia sankcijos dalimi (Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 14 d. nutartis). BK 71 straipsnis suteikia galimybę teismams papildyti sąlyginio laisvės atėmimo vykdymo atidėjimą skiriant baudą, kuri padidina atsakomybės realumą. Baudos tikslas – užtikrinti teisingumą ir atgrasymą, išvengiant tiek visuomenės pasipiktinimo, tiek kaltinamojo jausmo, kad bausmė yra nepakankama. Tačiau jos taikymas yra griežtai reglamentuotas, o teismų praktika užtikrina, kad šis instrumentas nebūtų naudojamas netinkamai.

Sąlyginis bausmės vykdymo atidėjimas suskirstytas į dvi dalis: 1) paprastąjį, t. y. be probacijos sprendimo ir konkrečių probacijos įpareigojimų; 2) probacinį, susijusį su probacijos sprendimu arba konkrečiais probacijos įpareigojimais. Šio instituto taikymo pagrindai susiję su kaltininko asmeniu, bausmės rūšimi ir dydžiu (Buchala, 1980, p. 559). Pažymėtina, kad iki 2015 m. liepos 1 d. bausmės vykdymo atidėjimas buvo taikomas kartu su taip vadinamuoju užstatu už gerą elgesį. Bausmės vykdymo atidėjimas su sąlyga, kad į teismo depozitinę sąskaitą bus įmokėta tam tikra pinigų suma ir ši suma bus konfiskuota, jei nebus įvykdytos atitinkamos

sąlygos. Tačiau nuo 2015 m. liepos 1 d. tai buvo panaikinta. Tokį sprendimą lėmė įstatymų leidėjo pastebėjimas, kad teismų praktikoje tai nepasiteisino, tapo pertekliniu institutu.

Lietuvoje ir Lenkijoje bausmės vykdymo atidėjimas netaikomas recidyvistams ar asmenims, padariusiems sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, nebent egzistuoja išimtinės aplinkybės.

Lietuvoje laisvės atėmimo bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jei bausmė yra iki 6 metų už neatsargius nusikaltimus arba iki 4 metų už tyčinius nesunkius ar apysunkius nusikaltimus (BK 75 straipsnis). Lenkijoje ši riba yra daug griežtesnė – laisvės atėmimo bausmės vykdymas gali būti atidėtas tik už bausmės iki 1 metų (BK 69 straipsnis). Lietuvoje bausmės vykdymo atidėjimas galimas nuo 1 iki 3 metų. Lenkijoje bandomasis laikotarpis yra nuo 1 iki 3 metų, tačiau jis gali būti pratęstas iki 5 metų tiems, kurie smurtavo prieš kartu gyvenančius asmenis. Lenkijos BK 71 straipsnis leidžia kartu su bausmės vykdymo atidėjimu skirti baudą kaip papildomą atsakomybės priemonę. Lietuvoje tokia galimybė nėra numatyta.

Lietuvoje BK 75 straipsnyje pateikiama apibendrinta nuostata, apimanti daugumą sąlygų ir aplinkybių, kurias teismai privalo įvertinti. Lenkijoje bausmės vykdymo atidėjimas išsamiai reglamentuotas ne tik BK 69 straipsnyje, bet ir papildomuose straipsniuose (70–75 straipsniuose), kurie detalizuoja skirtingas taikymo situacijas. Lietuvoje teisėjams suteikta daugiau diskrecijos sprendžiant, ar bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas (ypač dėl neatsargių ar nesunkių nusikaltimų). Lenkijoje teismų galimybės yra labiau apribotos aiškiais įstatymo nuostatomis. Lenkijoje teismai labiau remiasi kriminologinėmis prognozėmis apie nuteistojo elgesį ateityje. Lietuvoje akcentuojama kaltininko asmenybės analizė ir jo socialinių ryšių įvertinimas, siekiant prognozuoti jo resocializacijos galimybes. Lietuvos sistema labiau orientuota į lankstų individualių aplinkybių vertinimą, o Lenkijos sistema – į aiškiai apibrėžtas ribas ir griežtą reguliavimą, ribojantį teisėjų diskreciją. Abu modeliai turi savo privalumų: Lietuvos modelis leidžia pritaikyti sprendimus pagal konkrečias bylos aplinkybes, tuo tarpu Lenkijos modelis užtikrina didesnę nuoseklumą ir prevencijos principų laikymąsi.

Teismų praktikos analizė parodė, kad visiško bausmės vykdymo atidėjimo taikymo tvarka ir sąlygos skiriasi. Lietuvos sistema labiau orientuota į individualių aplinkybių vertinimą, o Lenkijos sistema yra griežtesnė ir labiau struktūruota, kas riboja teisėjų diskreciją. Šie skirtumai atskleidžia skirtingus baudžiamosios politikos prioritetus abiejose šalyse.

3. LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMO METU TAIKOMOS TEISINĖS PRIEMONĖS IR JŲ NESILAIKYMO PASEKMĖS LIETUVOJE IR LENKIJOJE

3.1. Intensyvi priežiūra, baudžiamojo poveikio priemonės ir pareigos, taikomos atidėjus bausmės vykdymą

Lietuvos Respublikos BK 75 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, jog atidėdamas bausmės vykdymą pagal šio straipsnio 2 ir 3 dalis, teismas paskiria nuteistajam vieną ar kelias tarpusavyje suderintas šio kodekso IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones, šio straipsnio 1 d. nustatytą intensyvią priežiūrą ir pareigas. Todėl, atidėdamas laisvės atėmimo bausmės vykdymą, teismas turi nurodyti, kaip bus ribojamos tam tikros asmens teisės ir pareigos (Švedas, 2003, p. 152). Sutiktina su mokslininko teiginiu, nes tai atitinka baudžiamosios teisės individualizacijos ir teisinio aiškumo principus. Toks reikalavimas užtikrina, kad nuteistajam skiriamos priemonės būtų proporcingos ir prisidėtų prie asmens resocializacijos. Be to, aiškiai nustatyti įpareigojimai padeda išvengti jų netinkamo taikymo ir užtikrina nuteistojo teisių apsaugą. Taip pat pažymėtina, kad kaltinamajam taikomi tam tikri reikalavimai, kuriuos jis turi vykdyti bausmės atidėjimo laikotarpiu arba jo dalį. Pagrindinis reikalavimas – nepadaryti naujos nusikalstamos veikos ir laikytis teisės aktų reikalavimų (Piesliakas, 2008, p. 394). Taip pat sutiktina, kadangi ši nuostata yra ne tik prasminga, bet ir būtina efektyviam bausmės vykdymo instituto funkcionavimui.

Šių priemonių tikslas – užtikrinti, kad nuteistasis laikytųsi įstatymų, nepadarytų naujų nusikalstamų veikų ir sėkmingai integruotųsi į visuomenę. Tačiau nuteistajam nevykdant teismo nustatytų įpareigojimų ar pažeidžiant intensyvios priežiūros sąlygas, gali kilti teisinės pasekmės, o būtent – bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimas ir realus bausmės atlikimas.

Jau anksčiau šiame darbe buvo minima apie BK 75 straipsnio įsigaliojančius pakeitimus susijusius su bausmės vykdymo atidėjimu, šioje dalyje trumpai aptariami pakeitimai, susiję su kitomis šio straipsnio dalimis, t. y. intensyvią priežiūrą, baudžiamojo poveikio priemones. Tiek dabartinėje, tiek naujoje redakcijoje išlieka galimybė teismui skirti intensyvią priežiūrą, t. y. nuteistojo priežiūrą elektroninio stebėjimo priemonėmis.

Šio straipsnio 8 dalyje įtvirtinta teismo pareiga motyvuoti sprendimą tais atvejais, kai teismas kaltinamajam nusprendžia neatidėti arešto arba laisvės atėmimo bausmės. Iš teismų praktikos matyti, kad teismai motyvuoja bausmės vykdymo neatidėjimą. Tačiau pastebėtina, kad tokia praktika egzistuoja tais atvejais, kai patys proceso dalyviai prašo atidėti bausmės vykdymą. Pavyzdžiui vienoje didžiausių politinės korupcijos bylų Lietuvos istorijoje, LAT

savo nutartyje pasisakė dėl BK 75 straipsnio netaikymo: pažymėtina, kad tiek R. K., tiek V. G. atveju nuteistiesiems paskirtos terminuoto laisvės atėmimo bausmės viršijo BK 75 straipsnio 1 dalyje nustatytą ketverių metų ribą. Priešingai nei teigiama kasaciniuose skunduose, nesant BK 75 straipsnio 1 dalyje nustatytų vieno iš formaliųjų pagrindų (paskirtos bausmės dydžio), nėra net prielaidų vertinti bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymo tikslingumo nuteistiesiems (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Sutiktina su tokia pozicija, nes tokia įstatymo sąlyga yra būtina ir naudinga, nes teismas pasisako kokios priežastys sąlygojo tokį teismo sprendimą, todėl motyvuoti nuosprendžiai įtikinamesni ir skaidresni.

Intensyvi priežiūra apibūdinama, kaip įtariamojo kontrolė elektroninėmis stebėjimo priemonėmis. Teismų praktikoje nurodoma, kad ji yra viena iš efektyviausių kardomųjų priemonių, kurią taikant, asmuo yra nuolat kontroliuojamas elektroninėmis stebėjimo priemonėmis. Dėl to teisėsaugos institucijoms tampa žinoma tiksli (įtariamojo) kaltinamojo, nuteistojo buvimo vieta, jo lankomos vietos ir kt. (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tik esant visumai baudžiamajame įstatyme suformuluotų sąlygų, teismas gali nuspręsti, ar pritaikytų baudžiamųjų teisinių priemonių ir teismo paskirtų įpareigojimų visuma turės poveikį kaltininkui, kad ateityje jis laikytųsi įstatymų ir nedarytų naujų nusikaltimų.

Elektroninis stebėjimas bausmių vykdymo teisės šakoje yra: 1) „kontrolės priemonė, kai taikomos įvairios išankstinio paleidimo iš pataisos įstaigų formos: lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų, lygtinis atleidimas nuo bausmės prieš terminą, kai laisvės atėmimas pakeičiamas į namų areštą, kai rengiami nuteistieji, išeinantys iš laisvės atėmimo įstaigos, ir jie siunčiami į „pusiaukelės namus“ (angl. – halfway house), taip pat kai skiriama dalinė probacija (angl. – split sentence), t. y. dalis bausmės paskiriama atlikti pataisos įstaigoje, o kita dalis – probacijos priežiūroje ir pan.“; 2) „intensyvios priežiūros priemonė per probacijos vykdymą“. Išskiriami keli sudėtiniai probacijos elementai, kurių vienas yra priežiūra (angl. – supervision). Vykdamt priežiūrą, gali būti pasitelkiamos naujausios išvystytos technologijos. Akivaizdu, kad tokia priemonė mažina kalėjimų apkrovą ir suteikia galimybę nuteistiesiems integruotis į visuomenę kartu kontroliuojant nuteistąjį.

Manytina, jog elektroninis stebėjimas taip pat gali būti įtvirtintas kaip bausmė ar baudžiamojo poveikio priemonė baudžiamojoje teisėje. Elektroninis stebėjimas apibūdinamas kaip naujųjų technologijų pavyzdys bausmių sistemoje, kurio tikslas – pasiekti griežtą

stebėjimą minimaliomis išlaidomis. Nuteistieji, kuriems taikomas elektroninis stebėjimas, ir jų šeimos nariai, laiko, kad tai yra griežta bausmė, reikalaujanti atsakomybės ir disciplinos. Griežta dienotvarkė išbando discipliną, tačiau elektroninis stebėjimas nėra tokia griežta bausmė kaip laisvės atėmimas (Žentelytė, 2023, p. 89,). Sutiktina su autorės nuomone, jog elektroninis stebėjimas yra progresyvi ir naudinga priemonė, ypač vertinant jos efektyvumą disciplinuoti nuteistąjį, tačiau jis daug kainuoja valstybei. Pažymėtina kad „elektroninis stebėjimas nėra tokia griežta bausmė kaip laisvės atėmimas“ kelia diskusijų. Griežtumo suvokimas priklauso nuo nuteistojo gyvenimo aplinkybių. Kai kuriems asmenims griežtas dienotvarkės laikymasis ar judėjimo ribojimas gali būti didelis psichologinis iššūkis, todėl ši priemonė reikalauja itin kruopštaus individualaus taikymo.

Intensyvios priežiūros skyrimas taikant bausmės vykdymo atidėjimą yra teismo diskrecinė teisė, kurią teismas įgyvendina atsižvelgdamas į nusikalstamos veikos pobūdį, kaltininko asmenybę ir jo resocializacijos poreikius, pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos veiksnius, kitas paskirtas pareigas ir baudžiamojo poveikio priemones, ir kt.

Svarbu pažymėti, kad intensyvi priežiūra vykdoma naudojant tiek nešiojamus, tiek stacionarius elektroninius stebėjimo įrenginius. Nešiojamas elektroninis stebėjimo įrenginys – tai prie kontroliuojamo asmens rankos ar kojos pritvirtinama priemonė, kuri perduoda duomenis stacionariam įrenginiui apie asmens buvimą gyvenamojoje vietoje arba nustato jo buvimo vietą naudodama pasaulinę padėties nustatymo sistemą (GPS). Šie duomenys ir kita svarbi informacija perduodami elektroninio stebėjimo sistemai mobiliuoju ryšiu. Stacionarus elektroninis stebėjimo įrenginys yra įrengiamas kontroliuojamo asmens gyvenamojoje vietoje ir priima signalus, sklindančius iš nešiojamo įrenginio. Šie signalai laidiniu ar mobiliuoju ryšiu perduodami į elektroninio stebėjimo sistemą, leidžiančią stebėti, ar asmuo laikosi nustatytų reikalavimų (Intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklės, 2014). Norima pažymėti, kad taip pat šios priemonės taikymu, asmens stebėjimas turi būti proporcingas ir nepažeisti pagrindinių žmogaus teisių.

Probacijos įstatymo 25 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo nuosprendžio, pagal kurį turi būti vykdoma probuojamojo intensyvi priežiūra, gavimo, o kai nuteistasis lygtinai paleidžiamas iš laisvės atėmimo vietų įstaigos taikant jam intensyvią priežiūrą, – lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų įstaigos dieną probuojamajam uždedamas elektroninio stebėjimo įtaisas ir prireikus teismo ar probacijos tarnybos nustatytoje nuteistojo buvimo vietoje sumontuojama elektroninio stebėjimo įranga, o

nuteistasis pasirašytinai supažindinamas su elektroninio stebėjimo įtaiso naudojimo instrukcija. Tokia procedūra užtikrina operatyvų ir efektyvų priežiūros priemonių taikymą bei sklandų elektroninio stebėjimo sistemos veikimą. Tai leidžia stiprinti teisinės priežiūros efektyvumą ir sudaro prielaidas mažinti pakartotinio nusikalstamumo riziką.

Analizuojant paskutinių metų teismų praktiką matyti, kad BK 75 straipsnio kontekste intensyvi priežiūra skiriama gan retai. Štai, pavyzdžiui, byloje teismas neskyrė intensyvios priežiūros kaltinamajam R. Ž., nes anksčiau nesilaikė intensyvios priežiūros sąlygų ir toliau darė nusikalstamas veikas, teismas nusprendė, jog intensyvi priežiūra neturi jokio prevencinio poveikio šiam asmeniui (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-113-1058/2024). Kitoje byloje teismas nusprendė neskirti intensyvios priežiūros nuteistajam V. L., nes laikė šią priemonę netikslinga ir nereikalinga bausmės tikslams pasiekti. Vietoje to nuteistajam buvo paskirti įpareigojimai: dalyvauti elgesio pataisos programoje bei dirbti arba užsiregistruoti Užimtumo tarnyboje. Atsižvelgta į tai, kad V. L. yra dirbantis, teigiamai charakterizuojamas, neturi teistumų, o jo nusikalstama veika buvo epizodinė ir nesukėlė ilgalaikių pasekmių. Teismas nusprendė, kad tokie įpareigojimai geriau atitinka bausmės paskirtį ir užtikrina nuteistojo resocializaciją bei visuomenės saugumą, nei intensyvi priežiūra, kuri būtų perteklinė (Kauno apygardos teismo 2024 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šie pavyzdžiai atskleidžia, kad teismai, sprenddami dėl intensyvios priežiūros skyrimo, atsižvelgia į individualias bylos aplinkybes, nusikalstamos veikos pobūdį, kaltininko asmenybę bei pakartotinio nusikalstamumo riziką. Tai rodo, kad intensyvi priežiūra nėra taikoma automatiškai, o vertinama kaip viena iš galimų priemonių, siekiant įgyvendinti bausmės tikslus.

Išnagrinėjus teismų praktiką konstatuotina, jog teismai taikydami intensyvią priežiūrą, sprendimo dažniausiai nemotyvuoja (pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo 2024 m. sausio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Labai retais atvejais teismai pasisako būtent dėl intensyvios priemonės taikymo, Lietuvos apeliacinis teismas pabrėžė, kad nustatydamas nuteistiesiems taikytinos intensyvios priežiūros terminą ir baudžiamosios poveikio priemonės įvykdymo terminą bei jos dydį, teisėjų kolegija vertina ne tik jų padarytų nusikaltimų sunkumo laipsnį, bet ir kiekvieno iš nuteistųjų asmenybės ir jų nusikalstamų veiksmų apimtį inkriminuotų nusikaltimų padaryme (Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. sausio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Taip pat dar vienoje byloje apeliacine tvarka nagrinėjęs

baudžiamąją bylą teismas nurodė, kad išanalizavęs minėtas aplinkybes, apylinkės teismas laikė, kad A. B. dar gali būti pataisytas ir perauklėtas, neizoliavus jo nuo visuomenės, dėl ko nuteistajam dar kartą maksimaliam terminui buvo atidėtas paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas, paskyrus tiek intensyvią priežiūrą, tiek ir baudžiamajame įstatyme numatytas pareigas, kurios, teismo nuomone, turėtų teigiamos įtakos nuteistojo elgesiui (Vilniaus apygardos teismo 2023 m. gegužės 4 d. nuosprendis baudžiamojame byloje). Atkreiptinas dėmesys, kad intensyvi priežiūra taikoma taikant dalinį būtent bausmės vykdymo atidėjimą. Be to, intensyvi priežiūra gali būti derinama su kitomis baudžiamojo poveikio priemonėmis ar pareigomis.

Lenkijos baudžiamajame kodekse elektroninis stebėjimas (intensyvi priežiūra) nėra tiesiogiai reglamentuojamas. Lenkijos teisinėje sistemoje elektroninė priežiūros sistemą reglamentuojama Vykdomajame baudžiamajame kodekse (*Lenk. Kodeks karny wykonawczy*), apimančiame 43a-43z straipsnius. Taip pat nuteistųjų elektroninį stebėjimą reglamentuoja 2022 m. Įsakymas dėl nuobaudų, baudžiamojo poveikio priemonių ir saugumo priemonių vykdymo elektroninėje stebėjimo sistemoje būdai ir detalios sąlygos. Elektroninę priežiūrą sudaro nuteistojo elgesio kontrolė naudojant technines priemones, pavyzdžiui, siųstuvus ar įrašymo įrenginius, leidžia nuteistajam atlikti laisvės atėmimo bausmę ne įkalinimo įstaigoje, jei laikomasi tam tikrų sąlygų. Pagal Bausmių vykdymo kodekso 43b straipsnio 1 dalį elektroninė priežiūra yra nuteistojo elgesio kontrolė naudojant technines priemones. Elektroninė priežiūra – laisvės atėmimo bausmės atlikimo už įkalinimo įstaigos ribų būdas, naudojant stebėjimo sistemą, kuri kontroliuoja nuteistojo buvimo vietą (Lenkijos bausmių vykdymo kodekso..., 2019 m.).

Nuteistasis, atliekantis bausmę taikant elektroninį stebėjimą, gali likti savo namuose ar kitoje teismo nurodytoje vietoje, tačiau jo judėjimas yra stebimas. Ši sistema leidžia nuteistajam tęsti profesinį ir šeiminių gyvenimą, jei jis laikosi griežtų teismo nustatytų taisyklių.

Lietuvoje ir Lenkijoje intensyvi priežiūra (Lenkijoje apibrėžiamas kaip elektroninis stebėjimas) taikomas kaip alternatyva laisvės atėmimui, tačiau jų taikymo sąlygos ir praktika skiriasi. Lietuvoje intensyvi priežiūra su elektroniniu stebėjimu dažniausiai taikoma kartu su bausmės vykdymo atidėjimu, siekiant kontroliuoti nuteistojo elgesį ir užtikrinti nustatytų sąlygų laikymąsi³. Lenkijoje elektroninis stebėjimas dažniau naudojamas kaip savarankiška

³ Taip pat ir skiriant laisvės apribojimo bausmę.

bausmės vykdymo forma nuteisus, leidžianti nuteistajam atlikti bausmę ne izoliacijoje, bet prižiūrint elektroninėmis priemonėmis. Elektroninė priežiūra Lietuvoje ir Lenkijoje turi panašumų, tačiau skiriasi taikymo sąlygomis. Lietuvoje ji taikoma nuteistiesiems, kurių bausmė neviršija vienerių metų, o Lenkijoje – iki 1 metų ir 6 mėnesių. Be to, Lenkijoje būtina gauti visų suaugusių kartu gyvenančių asmenų sutikimą dėl stebėjimo įrangos įdiegimo, tuo tarpu Lietuvoje tokio reikalavimo nėra. Abejose šalyse naudojamos elektroninės apyrankės, leidžiančios stebėti nuteistojo buvimo vietą ir užtikrinti, kad jis laikytųsi nustatytų sąlygų.

Nagrinėjant teismų praktiką, pastebėtina, kad teismai atidėdami laisvės atėmimo vykdymą dažnai skiria šias BK 67 straipsnyje nurodytas baudžiamojo poveikio priemones: 1) uždraudimą naudotis specialia teise (Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. spalio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje); 2) teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą (Panevėžio apygardos teismo 2023 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje); 3) turtinės žalos atlyginimą ar pašalinimą (Šiaulių apygardos teismo 2023 m. spalio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje); 4) nemokamus darbus (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje); 5) įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą (Šiaulių apygardos teismo 2024 m. sausio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje); 6) turto konfiskavimą (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gruodžio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Be to, kartu su kitomis baudžiamojo poveikio priemonėmis, ypač turtinių nusikaltimų atvejais, taikoma įmoka į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Pažymėtina, kad analizuotose bylose teismai, atidėdami laisvės atėmimo bausmės vykdymą, netaikė viešųjų teisių atėmimo, išplėstinio turto konfiskavimo ir įpareigojimo pranešti apie gyvenamosios vietos pakeitimą ar išvykimą iš jos numatytų baudžiamojo poveikio priemonių, įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu.

Naujausioje teismų praktikoje pastebima tendencija, kad atidėjus laisvės atėmimo bausmės vykdymą, teismai gali skirti įvairias kontrolės priemones: 1. vieną ar kelias baudžiamojo poveikio priemones ir pareigas; 2. vieną ar kelias baudžiamojo poveikio priemones ir intensyvią priežiūrą; 3. vieną ar kelias baudžiamojo poveikio priemones, intensyvią priežiūrą ir pareigas; 4. tik pareigas. Šis lankstus požiūris leidžia teismams individualizuoti bausmę, atsižvelgiant į konkretaus atvejo aplinkybes, ir efektyviau siekti bausmės tikslų bei nuteistojo resocializacijos.

Įpareigojimų, numatytų Baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 5 dalyje, skyrimas drausmina nuteistąjį, išsklaido kartais turimas nuteistojo iliuzijas apie tai, kad jam pavyko išvengti įstatymo numatytų pasekmių, kylančių už padarytą nusikalstamą veiką, padeda realizuoti Baudžiamojo kodekso 41 straipsnio 2 dalyje nustatytą bausmės paskirtį (Kazlauskas *et al.*, 2003, p. 325). Savaimė suprantama, kad kyla klausimas dėl šių įpareigojimų efektyvumo mažinant pakartotinio nusikalstamumo riziką, antra vertus, reikėtų suprasti, kaip šie įpareigojimai veikia nuteistojo psichologiją, ar padeda suvokti nusikalstamos veikos pasekmes.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato, kad teismas, atidėdamas laisvės atėmimo bausmės vykdymą, gali paskirti nuteistajam tam tikras pareigas. Šios pareigos drausmina nuteistąjį, padeda jam suvokti padarytos nusikalstamos veikos pasekmes ir prisideda prie bausmės tikslų įgyvendinimo. BK 75 straipsnio 5 dalyje išvardytos galimos pareigos, kurios skiriamos atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pobūdį, nuteistojo asmenybę ir kitas reikšmingas aplinkybes. Svarbu, kad paskirtos pareigos būtų realiai įgyvendinamos ir prisidėtų prie nuteistojo resocializacijos. Paskiriant vieną ar kelis įpareigojimus, teismui privalu atsižvelgti į jų tikslumą bei jų įvykdymo realumą (Švedas *et al.*, 2003, p. 449). Svarbu pažymėti, kad nustatant nuteistajam paskirtų įpareigojimų vykdymo terminus, būtina atsižvelgti į tai, kad jie negali viršyti bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpio. Tai padeda efektyviau pasiekti bausmės tikslus ir skatina nuteistąjį laikytis nustatytų reikalavimų per visą atidėjimo laikotarpį.

Apibendrinant, teismų paskiriamos pareigos, numatytos BK 75 straipsnio 5 dalyje, yra esminė priemonė, skirta nuteistųjų drausminimui ir jų iliuzijų dėl išvengimo atsakomybės išsklaidymui. Šios pareigos padeda įgyvendinti BK 41 straipsnio 2 dalyje nustatytus bausmės tikslus, skatindamos nuteistųjų resocializaciją ir sąmoningą atsakomybės prisiėmimą už padarytas nusikalstamas veikas.

Lenkijos baudžiamojo kodekso 39 straipsnyje išvardytos baudžiamojo poveikio priemonės, tokios kaip viešųjų teisių atėmimas, teisės užsiimti tam tikra veikla atėmimas, įpareigojimas atlyginti žalą ar sumokėti kompensaciją, ir kitos. Tačiau, kai teismas atideda bausmės vykdymą, jis paprastai skiria įpareigojimus, numatytus BK 72 straipsnyje, pavyzdžiui, atsiprašyti nukentėjusiojo (Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 24 d. nutartis), dirbti apmokamą darbą, mokytis ar įgauti profesiją (Katovicų apeliacinio teismo 2009 m. balandžio 23 d. sprendimas), vykdyti išlaikymo pareigas, susilaikyti nuo tam tikros veiklos

ar gydytis nuo priklausomybių (Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 6 d. nutartis); atlaisvinti patalpas, kuriuose gyvena su nukentėjusiuoju (Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 25 nutartis). Nors BK 72 straipsnyje numatyti įpareigojimai nėra tiesiogiai vadinami baudžiamojo poveikio priemonėmis, jie turi panašų tikslą – paveikti nuteistojo elgesį ir užtikrinti, kad jis laikytųsi įstatymų. Taigi, atidedant bausmės vykdymą, teismas gali skirti tiek BK 72 straipsnyje numatytus įpareigojimus, tiek BK 39 straipsnyje išvardytas baudžiamojo poveikio priemones, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes ir siekdamas užtikrinti bausmės tikslų įgyvendinimą.

Apibendrinant, Lietuvos ir Lenkijos baudžiamieji kodeksai numato įvairias baudžiamojo poveikio priemones, skirtas nusikalstamų veikų prevencijai ir nuteistųjų resocializacijai. Lietuvos ir Lenkijos baudžiamuosiuose kodeksuose numatytos priemonės, taikomos atidedant bausmės vykdymą, turi tiek panašumų, tiek skirtumų. Abiejose šalyse teismai, atidėdami bausmės vykdymą, gali skirti papildomas priemones, siekdami užtikrinti nuteistojo resocializaciją ir užkirsti kelią naujiems nusikaltimams. Tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje nuteistajam gali būti nustatomi tam tikri įpareigojimai, pavyzdžiui, atlyginti padarytą žalą, atsiprašyti nukentėjusiojo ar dalyvauti elgesio pataisos programose. Lietuvoje teismas, atidėdamas bausmės vykdymą, privalo paskirti bent vieną baudžiamojo poveikio priemonę arba įpareigojimą. Lenkijoje teismas turi platesnę diskreciją ir gali nuspręsti, ar skirti papildomas priemones, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes. Nors abiejų šalių teisinės sistemos siekia panašių tikslų atidedant bausmės vykdymą, konkrečios taikomos priemonės ir jų nustatymo tvarka šiek tiek skiriasi.

3.2. Baudžiamojo poveikio priemonių ir pareigų nevykdymo teisinės pasekmės

Šiame skyriuje bus nagrinėjama intensyvios priežiūros, baudžiamojo poveikio priemonių ir pareigų, taikomų laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo metu, esmė, jų taikymo tvarka bei nevykdymo teisinės pasekmės.

Baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymas, kai bausmės vykdymas yra atidėtas, gali būti pagrindas panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą. Pagal Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 30 straipsnio 2 dalies 3 punktą, jei asmuo visiškai nevykdo paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių, teismas, gavęs probacijos tarnybos teikimą, gali panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę. Teismas kiekvienu

atveju turi nustatyti, ar nuteistasis nevykdė jam paskirtų įpareigojimų dėl svarbių, objektyvių priežasčių, ar dėl subjektyvių veiksnių, tokių kaip nenoras prisiimti atsakomybę už savo veiksmus ir vykdyti teismo įpareigojimus.

Už probacijos sąlygų (teismo ir įstatymo prabuojamajam nustatytų pareigų, draudimų, auklėjamojo ir baudžiamojo poveikio priemonių) nevykdymą arba netinkamą vykdymą įstatyme prabuojamajam numatytos tam tikros pasekmės, iš kurių griežčiausia –bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimas. Pažymėtina, kad teismas priima sprendimą panaikinti nuteistajam taikytą bausmės vykdymo atidėjimą tik tada, kai yra įstatyme nurodytos sąlygos ir tik tuo atveju, kai įvertinus visus reikšmingus duomenis, jų pagrindu nustatomos aplinkybės, patvirtinančios pagrindą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti nuosprendžiu paskirtą laisvės atėmimo bausmę (Kauno apygardos teismo 2022 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, pastebima, kad teismai labai griežtai vertina nuteistųjų elgesį probacijos laikotarpiu, kai yra akivaizdus pagrindas panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą – teismas tai ir nusprendžia.

Lietuvoje bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimas reglamentuojamas Probacijos įstatymo 30 straipsnyje, Baudžiamojo proceso kodekso 358 straipsnyje ir Bausmių vykdymo kodekso 89 straipsnyje (Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymas, 2012 m., Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002 m.). Jei nuteistasis nevykdo teismo nustatytų įpareigojimų ar padaro naują nusikalstamą veiką, probacijos tarnyba gali teikti teismui siūlymą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą. Teismas, išnagrinėjęs Probacijos tarnybos teikimą, gali priimti sprendimą panaikinti atidėjimą ir nuteistąjį pasiųsti atlikti paskirtą bausmę. Pagal Lenkijos baudžiamojo kodekso 75 straipsnį, teismas gali panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą, jei nuteistasis: padaro naują nusikalstamą veiką probacijos laikotarpiu arba sistemingai pažeidžia teismo nustatytas pareigas ar įpareigojimus, vengia susimokėti baudą. Pažymėtina, jeigu prieš tai, asmuo buvo baustas už smurtą artimoje aplinkoje, pakartotinai smurtavo. Jei nuteistasis nevykdo šių pareigų, teismas gali: 1. įspėti nuteistąjį dėl galimo bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo; 2. pakeisti ar papildyti nustatytas pareigas; 3. panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir įpareigoti atlikti paskirtą bausmę.

Lietuvoje ir Lenkijoje bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo procedūros turi daug panašumų, atspindinčių bendrus baudžiamosios teisės principus. Abejose šalyse teismai gali panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą, jei nuteistasis per atidėjimo laikotarpį padaro naują nusikalstamą veiką arba nesilaiko teismo nustatytų įpareigojimų. Šis mechanizmas skirtas

užtikrinti, kad nuteistieji laikytųsi įstatymų ir teismo nustatytų sąlygų, o jų pažeidimas lemia griežtesnes pasekmes.

Procedūriniu požiūriu, tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje sprendimą dėl bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo priima teismas, remdamasis nuteistojo elgesiu per atidėjimo laikotarpį. Abejose šalyse teismo posėdyje dalyvauja prokuroras, kuris teikia savo poziciją dėl nuteistojo elgesio ir galimos bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo. Be to, probacijos tarnybos atstovai taip pat gali būti įtraukti į procesą, ypač jei nuteistasis buvo prižiūrimas probacijos pareigūno. Probacijos tarnybos pareigūnai teikia teismui informaciją apie nuteistojo elgesį ir įpareigojimų vykdymą, o teismas, remdamasis šia informacija bei prokuroro pozicija, priima sprendimą dėl bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo.

Galima teigti, jog bausmės vykdymo atidėjimo sąlygų nevykdymas turi rimtas teisinės pasekmes. Teismai, vertindami nuteistojo elgesį, privalo atsižvelgti į nevykdymo priežastis ir esant sąmoningam įpareigojimų nesilaikymui, gali panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą, taip užtikrinant teisingumo principų įgyvendinimą.

Apibendrinant, nors Lietuvoje ir Lenkijoje gali būti tam tikrų skirtumų teisinėse nuostatose ir procedūriniuose aspektuose, bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo pagrindai ir bendrieji principai yra panašūs. Abejose šalyse siekiama užtikrinti, kad nuteistieji laikytųsi teismo nustatytų sąlygų, o jų pažeidimas lemia atitinkamas teisinės pasekmes.

IŠVADOS

1. Bausmės vykdymo atidėjimas yra daugialypė baudžiamosios teisės priemonė, orientuota į nuteistųjų resocializaciją ir reintegraciją į visuomenę, leidžianti išvengti neproporcingų ir neefektyvių bausmių. Šis institutas per ilgą istorinę raidą formavosi kaip atsakas į teisingumo ir humanizmo principų nepaisymą teisėje, akcentuojant individualų požiūrį į nuteistojo asmenybę ir jo socialinę padėtį. Bausmės vykdymo atidėjimo institutas Lietuvoje ir Lenkijoje yra modernios baudžiamosios teisės dalis, kurios istorija atspindi ilgalaikį teisės humanizacijos, socialinės atsakomybės ir individualizavimo principų vystymąsi.

2. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra numatytas dviejų rūšių laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas: visiškas ir dalinis, kuris priklauso nuo padaryto nusikaltimo rūšies (tyčinis ar neatsargus) ir paskirtos laisvės atėmimo bausmės rūšies. Visišką bausmės vykdymo atidėjimą teismas gali taikyti, kai paskiria ne didesnę kaip šešerių metų už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus ar ne didesnę kaip ketverių metų už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus laisvės atėmimo bausmę. Dalinį bausmės vykdymo atidėjimą teismas gali taikyti, kai paskiria didesnę kaip šešerių metų laisvės atėmimo bausmę už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus, arba didesnę kaip ketverių metų už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, arba ne daugiau kaip penkerius metus už sunkų nusikaltimą, išskyrus nusikaltimus numatytus atitinkamuose BK skyriuose. Teismas, skirdamas dalinį bausmės vykdymo atidėjimą, nustato nedelsiant atliktinos bausmės dalį (kuri negali būti trumpesnė nei šeši mėnesiai ir ilgesnė kaip dveji metai), o likusios bausmės dalį atideda. Lenkijoje baudžiamajame įstatyme numatytas tik visiškas bausmės vykdymo atidėjimas, kuris suteikia teismui galimybę tam tikromis sąlygomis (kai laisvės atėmimo bausmė neviršija vienerių metų, kaltinamasis nebuvo nuteistas laisvės atėmimo bausme), paskirti bausmę ir jos vykdymą atidėti bandomajam laikotarpiui. Dalinio bausmės vykdymo atidėjimo Lenkijos baudžiamajame įstatyme nenumatyta.

3. Lietuvoje norint taikyti visišką ar dalinį bausmės vykdymo atidėjimą turi būti nustatyta BK 75 straipsnio 4 dalies sąlyga – pagrįstas manymas, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus laisvės atėmimo bausmės atlikimo arba atlikus tik jos dalį. Teismų praktikoje ši sąlyga nustatoma remiantis kaltinamojo asmenybės bruožais, socialiniais ryšiais, šeimine padėtimi, sveikatos būkle ir įsipareigojimais. Taip pat teismai įvertina nusikalstamos veikos

pavojingumą, pobūdį ir pasekmes. Šios aplinkybės yra esminės, siekiant užtikrinti, kad bus įgyvendinta bausmės paskirtis numatyta BK 41 straipsnio 2 dalyje.

4. Lietuvoje ir Lenkijoje visiško bausmės vykdymo atidėjimo sąlygos bei taikymo praktika pasižymi reikšmingais skirtumais. Lietuvoje bausmės vykdymo atidėjimas taikomas už platesnį nusikaltimų spektrą – neatsargius nusikaltimus (iki 6 metų laisvės atėmimo) ir nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus (iki 4 metų laisvės atėmimo), suteikiant teisėjams daugiau diskrecijos, nuodugniai įvertinus konkrečias bylos aplinkybes, nuteistojo asmenybę, jo elgesį po nusikaltimo ir kitas svarbias aplinkybes, leidžiančias konstatuoti, kad bausmės tikslai gali būti pasiekti be nuteistojo izoliavimo nuo visuomenės, individualizuoti bausmę, o Lenkijoje bausmės vykdymo atidėjimą galima taikyti tik tais atvejais, kai už asmens padarytą nusikalstamą veiką galima skirti ne daugiau kaip vienerių metų laisvės atėmimo bausmę. Be to, Lenkijoje, kitaip nei Lietuvoje, taikant bausmės vykdymo atidėjimą galima skirti baudą.

5. Lietuvoje ir Lenkijoje taikomos priemonės, skirtos kontroliuoti nuteistųjų elgesį ir skatinti jų resocializaciją, yra orientuotos į bendrus tikslus – užkirsti kelią nusikaltimų pasikartojimui ir lavinti nuteistuosius, kad šie laikytųsi įstatymų. Abejų šalių teisės aktai ir teismų praktika rodo, kad sprendimai dėl priemonių parinkimo grindžiami individualiomis bylos aplinkybėmis, nuteistojo elgesiu ir nusikaltimo pobūdžiu.

6. Nevykdant teismo nustatytų sąlygų ir įpareigojimų, laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas gali būti panaikintas. Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, teismai šiuo atveju vadovaujasi teisės aktuose numatytais taisyklėmis, griežtai vertindami nuteistojo elgesį probacijos laikotarpiu. Šiuo mechanizmu siekiama įgyvendinti bausmės tikslus. Nors diskusijos dėl bausmės vykdymo atidėjimo instituto tobulinimo tęsiasi, tiek Lietuvos, tiek Lenkijos praktika rodo, kad nustatytų sąlygų vykdymas yra esminis šio instituto efektyvumo tikslas.

7. Skirtingi Lietuvos ir Lenkijos modeliai atspindi skirtingus baudžiamosios politikos prioritetus: Lietuva labiau akcentuoja resocializacijos galimybes ir individualias aplinkybes, o Lenkija – griežtą reguliavimą bei griežtesnį požiūrį į asmenis, padariusius sunkius nusikaltimus. Lietuvoje numatytas bausmės vykdymo atidėjimo institutas laikytinas pranašesniu, kadangi teismai turi daugiau diskrecijos vertinti individualias bylos aplinkybes bei nuteistojo asmenybę. Be to, Lietuvoje išvystytas intensyvios priežiūros mechanizmas užtikrina ir veiksmingą nuteistojo kontrolę bausmės vykdymo atidėjimo metu ir išsaugo galimybę nuteistajam integruotis į visuomenę. Lenkijoje taikomos griežtesnės bausmės

vykdymo atidėjimo sąlygos, todėl konstatuotina, kad Lietuvos sistema yra labiau orientuota į bausmės proporcingumą ir individualizaciją, taip prisidedant prie humaniškesnės ir veiksmingesnės bausmių vykdymo politikos.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

Tarptautiniai ir užsienio valstybių teisės aktai:

1. Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2024) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683>.
2. Lenkijos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (1997) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970900557>.
3. Standartinės minimalios Jungtinių Tautų Organizacijos taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32023H0681>
4. Teisingumo ministro įsakymas Nr. Poz. 2701 dėl bausmių, baudžiamojo poveikio priemonių ir apsaugos priemonių vykdymo elektroninės stebėsenos sistemoje būdo ir detalių sąlygų (2022) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220002701>.

Nacionaliniai teisės aktai:

5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). Valstybės žinios, 37-1341.
7. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (2002). Valstybės žinios, 73-3084.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 5, 7, 8, 18, 25, 27, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 51, 52, 54, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 722, 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 243, 244 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 51, 401, 581, 725, 726, 727, 728 straipsniais įstatymo Nr. XIV-2573 50 straipsnio pakeitimo įstatymas (2024). Valstybės žinios, 8214.
9. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas (2012). Valstybės žinios, 4-108.

Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai:

10. Intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklės (2014). TAR, 19993.

Specialioji literatūra:

11. Abadinsky, H. (1951). *Probation and Parole: Theory and Practice*. New Jersey: Prentice-Hall.
12. Amiolańczyk, K. (2012). Peculatus – Several Remarks on the Classification of the Offence of Embezzlement of Public Funds in Roman Law. *Studia Ceranea*, 2, 12.
13. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New Jersey: Prentice-Hall.
14. Becker, G. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *Čikaga: The Journal of Political Economy*.
15. Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
16. Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame and Reintegration*. Kembridžas: Cambridge University Press.
17. Brundage, J. A. (1995). *Medieval Law: Sources and Interpretations*. Vašingtonas: Catholic University of America Press.
18. Buchała, K. (1980). *Prawo karne materialne*. Varšuva: PWN, p. 559.
19. Drakšas, R. (2020). Teisingumo principas kaip bausmės vykdymo atidėjimo prielaida. *Jurisprudencija*, 27(2), 454–475.
20. Ferri, E. (1884). *Kriminalinė sociologija*. Turinas: Fratelli Bocca.
21. Lachowskis, J. et al. (2017). *Baudžiamasis kodeksas. Bendroji dalis. Komentaras. Straipsniai 1–116*. Varšuva: Wolters Kluwer Polska.
22. Larry, J. et al. (2021). *Introduction to Criminal Justice*. Bostonas: Cengage Learning.
23. Levon, J. (2012). Baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo atidėjus bausmės vykdymą teisiniai padariniai. *Teisė*, 84, 97–111.
24. Marcinauskaitė, R. (2019). Baudžiamojo kodekso naujovės, susijusios su bausmės vykdymo atidėjimo taikymu. *Lietuvos teisė*, 93–97.
25. Merton R (1938). *Social Structure and Anomie*,.
26. Milius, V. (2004). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
27. Montesquieu, Ch. L. (1748). *Įstatymų dvasia*. Ženeva: J. Nourse ir P. Vaillant.
28. Krajewski, K. (2003). *Punishment and Penal System Reforms*.
29. Piesliakas, V. (2008). Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*, 11(113), 7–15.
30. Piesliakas, V. (2008) *Baudžiamoji teisė*, antra dalis 380-395.

31. Pustulski, K. et al. (2019). *Bausmių vykdymo kodekso komentaras: Vykdomojo baudžiamojo kodekso komentaras*. Red. K. Pustulskis. Varšuva: CH Beck.
32. Rousseau, J. J. (1762). *Visuomenės sutartis*. Ženeva: Marc Michel Rey.
33. Simanaitytė, E. (2016). Bausmės vykdymo atidėjimas ir aktualios jo taikymo problemos. *Teisė*, 98, 200–213.
34. Skinner, B. F. (1938). *The Behavior of Organisms: An Experimental Analysis*. New York: Appleton-Century-Crofts.
35. Skarbek, J. (2010). *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 2. Red. M. Królikowski, R. Zawłocki. Varšuva: C. H. Beck, p. 455.
36. Skupiński, J. (2015). *Baudžiamojo kodekso komentaras*. Red. R. A. Stefański. Varšuva: C. H. Beck, p. 483–484.
37. Stępnia, P. (2024). *Archiwum Kryminologii*. Varšuva: Polska Akademia Nauk, p. 328.
38. Stinchcombe, A. L. (1914). *Probation and Criminal Justice*. New Jersey: Little, Brown, and Company.
39. Sutherland, E. (1939). *Principles of Criminology*. Filadelfija: J. B. Lippincott Company.
40. Švedas, G. (2003). *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
41. Švedas, G., Abramavičius, A., & Prapiestis, J. (2020). *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Registrų centras.
42. Tarde, G. (1890). *Imitacijos dėsniai*. Paryžius: Félix Alcan.
43. Tonry, M. et al. (2001). *Sentencing and Sanctions in Western Countries*. Oksfordas: Oxford University Press.
44. Žentelytė, I. (2023). *Elektroninis stebėjimas (intensyvi priežiūra) kaip teisės būti laisvam baudžiamajame procese prielaida*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Nacionalinių teismų praktika:

45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. KT49-A-N5/2020.

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-208/2014.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218-697/2021.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-268-693/2019.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244-976/2021.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-203-976/2023.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-697/2023.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-41-1073/2024.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119-719/2024.
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-1076/2022.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-140- 870/2022.
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. sausio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-61-318/2024.
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. kovo 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-55-626/2024.
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. liepos 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A328-957/2024.
59. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. liepos 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-106-851/2024.
60. Vilniaus apygardos teismo 2024 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-113-1058/2024.
61. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gruodžio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-305-988/2022.

62. Vilniaus apygardos teismo 2023 m. gegužės 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-243-898/2023.
63. Vilniaus apygardos teismo 2023 m. birželio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-321-898/2023.
64. Vilniaus apygardos teismo 2024 m. gegužės 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-173-1036/2024.
65. Vilniaus apygardos teismo 2024 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-416-932/2024.
66. Kauno apygardos teismo 2022 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-19-383/2022.
67. Kauno apygardos teismo 2024 m. sausio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-50-593/2024.
68. Kauno apygardos teismo 2024 m. spalio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-445-1049/2024.
69. Kauno apygardos teismo 2024 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-250-397/2024.
70. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. sausio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-417/2018.
71. Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. spalio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-187-795/2023.
72. Šiaulių apygardos teismo 2023 m. spalio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-238-616/2023.
73. Šiaulių apygardos teismo 2024 m. sausio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-22-316/2024.
74. Šiaulių apygardos teismo 2024 m. spalio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. A1-169-951/2024.
75. Panevėžio apygardos teismo 2023 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-29-531/2023.
76. „Teismų praktika“ Nr. 28. Teismų praktikos taikant bausmės vykdymo atidėjimą apžvalga.

Užsienio teismų praktika:

77. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 14 d. nutartis Nr. V KK 132/08.
78. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. sausio 28 d. nutartis Nr. V KK 343/09.
79. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 6 d. nutartis Nr. IV KK 161/11.
80. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 14 d. nutartis Nr. III KK 37/13.
81. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 25 d. nutartis Nr. II KK 96/14.
82. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 16 d. nutartis Nr. II KK 261/14.
83. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 16 d. nutartis Nr. I KK 341/16.
84. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 28 d. nutartis Nr. V KK 42/17.
85. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 15 d. nutartis Nr. IV KK 294/17.
86. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis Nr. II Ka 290/19.
87. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 24 d. nutartis Nr. V KK 654/19.
88. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 15 d. nutartis Nr. V KK 125/21.
89. Katowicų apeliacinio teismo 2009 m. balandžio 23 d. sprendimas Nr. II AKa 79/09.
90. Rzeszowo apeliacinio teismo 2013 m. sausio 31 d. sprendimas Nr. II AKa 1/13.
91. Vroclavo apeliacinio teismo 2017 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. II AKzw 1508/17.
92. Vroclavo apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 16 d. sprendimas Nr. II AKa 101/18.
93. Varšuvos apeliacinio teismo 2021 m. gruodžio 17 d. sprendimas Nr. II AKa 171/21.

Kiti šaltiniai:

94. Polska Akademia Nauk. (2024). *Archiwum kryminologii* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-bp.inp.pan.pl/collections/74fc16f7-9a28-4a65-8529-ae3f823ecb65>.

Statistika:

95. Lietuvos probacijos tarnyba [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://probacija.lrv.lt/lt/>.

SANTRAUKA

Bausmės vykdymo atidėjimas

Katažyna Žurienė

Šiame magistro darbe nagrinėjamas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo institutas Lietuvos ir Lenkijos baudžiamojoje teisėje, ypatingą dėmesį skiriant daliniam ir visiškam laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimui. Pagrindinis darbo tikslas – išanalizuoti šio instituto taikymo praktiką, susijusias teisines priemones bei palyginti jų reguliavimą ir efektyvumą abejose šalyse. Tyrimas taip pat orientuojasi į problemines praktikos sritis ir galimus instituto tobulinimo būdus.

Pirmoje darbo dalyje apžvelgiama bausmės vykdymo atidėjimo sampratos istorinė raida. Antroje dalyje analizuojami kriterijai, kuriais grindžiamas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas, įskaitant dalinio vykdymo atidėjimo ypatumus, remiantis Baudžiamojo kodekso 75 straipsnio nuostatomis. Taip pat nagrinėjamas Lietuvos ir Lenkijos teisinis reguliavimas ir analizuojama teismų praktika bei atliekamas šių šalių nagrinėjamo instituto palyginimas. Trečioji dalis skirta intensyvios priežiūros, baudžiamojo poveikio priemonių ir kitų įpareigojimų taikymo analizei, aptariant jų efektyvumą ir pasekmes, kai šių priemonių nesilaikoma.

Darbo išvadamis siekiama įrodyti, kad bausmės vykdymo atidėjimas yra moderni baudžiamosios teisės priemonė, kuri padeda suderinti teisingumo, prevencijos ir resocializacijos tikslus. Nors Lenkijos sistema pasižymi detalesniu teisiniu reguliavimu, Lietuvos modelis išsiskiria lankstumu ir gebėjimu prisitaikyti prie individualių atvejų. Lietuvos baudžiamosios teisės nuostatos leidžia teismams skirti efektyvesnes ir labiau pritaikytas priemones, kurios geriau atitinka nuteistojo resocializacijos poreikius ir užtikrina visuomenės interesus. Tai leidžia teigti, kad Lietuvos sistema yra pranašesnė siekiant ypatingai individualizuoto teisingumo ir humaniško bausmės vykdymo atidėjimo instituto įgyvendinimo procese.

SUMMARY

Suspension of the Punishment Execution

Katažyna Žurienė

This master's thesis examines the institution of suspension of imprisonment in Lithuanian and Polish criminal law, with a particular focus on partial and full suspension of imprisonment. The main aim of the study is to analyze the application of this institution, related legal measures, and to compare their regulation and effectiveness in both countries. The research also addresses problematic areas in practice and explores potential ways to improve the institution.

The first part of the thesis reviews the historical development of the concept of Suspension of the Punishment Execution. The second part analyzes the criteria underpinning the suspension of imprisonment, including the specifics of partial suspension, based on the provisions of Article 75 of the Criminal Code. It also examines the Lithuanian and Polish legal framework, analyses the case law and compares the two countries.. The third part focuses on the application of intensive supervision, penal measures, and other obligations, evaluating their effectiveness and the consequences of non-compliance.

The conclusions of the thesis aim to demonstrate that suspensory measures are a modern criminal law instrument that helps to reconcile the objectives of justice, prevention and rehabilitation. While the Polish system is characterized by more detailed legal regulation, the Lithuanian model stands out for its flexibility and ability to adapt to individual cases. Lithuanian criminal law provisions enable courts to impose more effective and tailored measures that better meet the resocialization needs of offenders and safeguard societal interests. This leads to the conclusion that the Lithuanian system is superior in achieving highly individualized justice and humanity in the implementation of the Suspension of the Punishment Execution institution.